

HERBERT TINGSTEN

**REVOLU-
TIONERNAS
ARVTAGARE**

SYDAMERIKANSKT PERSPEKTIV

BONNIERS

HERBERT HENNINGSEN/REYNOLD AUSTIN

C:17
✓

HERBERT TINGSTEN
REVOLUTIONERNAS
ARVTAGARE

REVOLUTIONERNAS ARVTAGARE

Sydamerikanskt perspektiv

av

HERBERT TINGSTEN

STOCKHOLM

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Copyright. Albert Bonniers förlag 1950

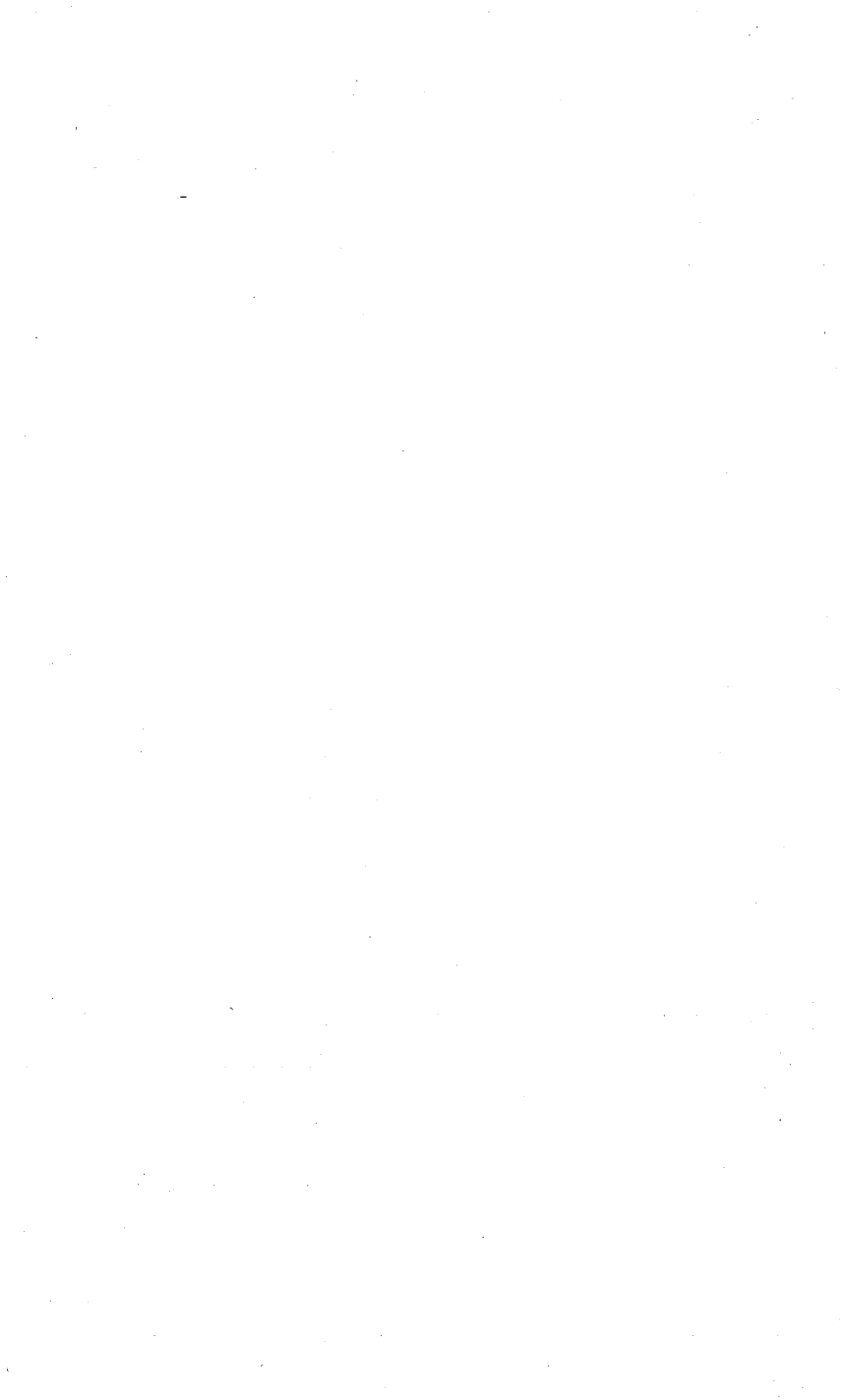
Printed in Sweden

Stockholm. Alb. Bonniers boktryckeri 1950`

Till Gerd

Uppsatserna i denna bok har förut publicerats i Dagens Nyheter; endast obetydliga ändringar har gjorts. Arbetet bygger dels på litteratur, dels på studier under en resa i Argentina, Brasilien, Chile och Uruguay okt.—dec. 1949.

Herbert Tingsten



Tankar vid en nationalsång

Svenska skolan i Santiago har avslutningsfest för terminen, och svenske ministern tar mig med till festen. Det är en vanlig chilensk folkskola, en av de större och bättre visserligen; namnet är en hedersbevisning åt Sverige, men pekar i någon mån på en realitet, eftersom skolsalarna pryts med bilder från Sverige och vänliga ord om vårt land fälls i mera högtidliga sammanhang. Ministern håller ett kort tal och utdelar premier; jag får förtroendet att åt en näpen tioåring överlämna en biografi över Bernardo O'Higgins, för hundra-trettio år sedan diktator, för hundra-tjugu år sedan landsflyktning, numera nationalhjälte. Sedan stämmer de tvåhundra barnen upp den chilenska nationalsången. De prisar sitt land, som med sin blå himmel och sina blomstrande fält är "Edens lyckliga avbild", och målar dess "framtida glans"; det landet skall "antingen bli en grav för fria män eller en tillflyktsort från förtrycket".

På samma sätt sjunger man i det latinska Amerikas tjugu stater. Varje land hyllas för sin skönhet och för den rikedom det skall ge i framtiden, varje folk för sina ädla känslor. Till detta kommer ord och fraser som uttrycker den demokratiska åskådningen, tron på frihet, jämlikhet och rättvisa. Nationalsångerna präglas av den franska revolutionens och den käm-

pande liberalismens idéer; ofta skymtar Marseljäsens glöddande satser i bakgrunden. "Fosterlandet eller graven, frihet eller en ärofull död" — så heter det i Uruguay, och nästan samma ord möter hos andra folk från Mexiko till Argentina.

Dessa sånger ger uttryck åt nationalkänslor som för hundra-femtio år sedan var okända. Brasilien tillhörde Portugal, de områden på vilka de nitton övriga staterna byggts upp tillhörde Spanien. I det spanska Amerika, regerat av från Spanien utsända ståthållare, fanns inte den självstyrelse eller den intellektuella mognad som kunde bli grundvalen för uppkomsten av särpräglade nationer. Då detta välde bröts sönder under upprorstiden anknöt den nya uppdelningen i viss mån till den äldre administrativa indelningen, liksom till naturliga gränser och ekonomiska relationer, men till stor del blev tillfälligheter i form av skickliga ledare, segrar i obetydliga drabbningar och förbindelser mellan ett fåtal ledande familjer bestämmande. Efter några årtionden av blodiga strider och försök till större statsbildningar kom denna uppdelning att i sina huvuddrag uppfattas som permanent och naturlig. Det blev klart att Bolívars korta välde i nordväst skulle splittras i flera självständiga stater, att Centralamerika inte blott skulle avskiljas från Mexiko, utan också klyvas i ett antal småstater, att Uruguay skulle bilda en buffert mellan Brasilien och Argentina — och framför allt att Bolívars stora plan på en överstatlig panamerikansk organisation inte kunde förverkligas. Senare tidens panamerikanska strävanden, uppburna främst av USA, har inte på något sätt kunnat rubba det faktum att det latinska Amerika med sina boråt 150 millioner invånare består av tjugu stater, vilkas folk efter hand kommit att framstå som nationer med ovillkorliga anspråk på särprägel och självständighet.

I det anglosachsiska Amerika hade man några årtionden tidigare stått inför samma problem om federation eller splittring.

”Grannstater är av naturen fiender till varandra, såvida icke deras gemensamma svaghet tvingar dem till en federation”, det var en av de satser från vilka Alexander Hamilton utgick i sin propaganda för det nya, till en fastare enhet syftande statskicket. Tecken saknades inte på att de nyss frigjorda kolonierna skulle förvandlas till tävlande och kämpande stater, att man i stället för ett USA skulle få ett New York, ett Massachusetts, ett Virginia, ett Connecticut — med den stora konstitutionella nydaningen blev enheten det primära och självfallna, tendensen till statlig isolering och självhävdelse något främmande och farligt. Då det stora provet kom med sydstaternas utbrytning i början av 1860-talet hade enhets känslan blivit tillräckligt stark för att segerrikt överleva inbördeskriget och nordstaternas ockupationsstyre.

Vid samma tid då det sönderbrutna spanska väldet stabiliserades i en mängd nya statsbildningar inledde nationalitetsrörelsen sitt triumftåg i Europa. Man började föreställa sig folken som särpräglade kollektiva organismer, utrustade med en kallelse och därför berättigade till självständighet och självstyrelse; man upptäckte, ja, det kan sägas att man uppodlade nya nationer, som genom gemenskap i språk, historiska minnen och sedvänjor var skickade att bilda fria stater. Det låg ofta något konstlat i denna av en liberalkonservativ konstellation färgade rörelse, men den byggde dock, den ville i varje fall bygga, på handfasta realiteter i form av historiskt givna gemensamma drag. Från synpunkten av internationell sammanlevnad spelade nationalitetsideologin samma förstörande roll som förut de dynastiska anspråken och de religiösa ambitionerna; först i vår tid har den avlösts av de totalitära idéerna, med sin än större förmåga att skilja och hetsa.

Det latinska Amerika gick en tredje väg. Här var statsbildningen, den av några tusen handlingskraftiga och med våld-

samma medel verksamma människor genomförda statsbildningen, det ursprungliga; föreställningar om nationer, om speciella egenskaper och uppgifter, om den egna gruppens samhörighet och överlägsenhet kom i efterhand. Men sedan länge är denna utveckling fullbordad. Det är inte längre fråga om sydamerikaner, latinamerikaner eller spanskamerikaner, utan om chilener, argentinare, mexikaner och brasilianer. Genom bortglömda fältslag har män som Paez och Sucre givit upphov åt nationer.

Hur har denna utveckling — i modern tid utan motstycke — försiggått? Någon historisk framställning från detta perspektiv finns såvitt jag vet inte. Men väsentliga data i förloppet klar görs av alla översikter av de särskilda staternas historia. En politiskt och ekonomiskt ledande klass fanns eller formades, med påtagliga intressen av att bevara och stärka den en gång uppbyggda statliga organisationen. De länge fortgående, om man så vill ännu inte avvecklade, gränstvisterna bidrog på skilda håll att stärka känslan av intressegemenskap mot andra länder. Krigen — Mexiko och USA, Argentina, Brasilien, Uruguay och Paraguay, Peru, Bolivia och Chile — verkade i samma riktning; i minnesmärken och konstverk i skolorna, i den offentliga debatten prisades hjältarna i dessa krig på samma sätt som vi väl känner från Europa. Genom sammanlevnaden, den gemensamma statsstyrelsen, lagarna, förvaltningen, den från propaganda aldrig helt fria undervisningen uppstod småningom en särart och ett medvetande om denna särart.

Verket kröntes av föreställningar om nationalkaraktärer, som efter hand godtas som självfallet riktiga och knappast längre analyseras eller debatteras. Dessa föreställningar inrymmer många variationer, men personliga samtal ger intrycket att de här, liksom i andra länder, ständigt omfattar en tro på

den egna nationens överlägsenhet i något avgörande hänseende — ofta är det den större räckvidden, den rikare fasetteringen, tendensen till något allmängiltigt och universellt som anses utmärka det egna folket. I knippet av myter kan inte gärna rastanken i sin primitiva form generellt ingå, eftersom den uppenbara rasblandningen är det för många av dessa folk mest typiska, men i en eller annan variant är likväl denna tanke användbar som bas för överlägsenhetskänsla; vita folk som argentinare eller chilener är stolta över sin renrasighet; då indianer och vita blandas prisar man denna kombination; i Brasilien talas om den unika tolerans och nobless som en förening av vita, svarta och bruna kan åstadkomma. Behovet av att förakta eller åtminstone att med överlägsenhet betrakta folken på andra sidan gränserna tillgodoses här likaväl som i Europa med alla till buds stående medel. Och så är nationen färdig, nationen inte som statens upphov, utan som statens verk.

Demokrati och diktatur i det latinska Amerika

Under månaderna oktober och november 1949 förekom med våld genomförda eller av våld framkallade regimskiften i fyra av det latinska Amerikas tjugu stater; antingen ersattes en statschef med en annan eller tillägnade sig en statschef befogenheter av diktaturkaraktär. Siffran är tillfälligtvis exceptionellt hög, men den är likväl betecknande. I dessa stater, där demokratin hyllas av alla och proklameras i varje författning, har inbördeskrig, revolutioner och diktaturer varit så talrika att man kan beteckna dem som traditionella politiska verksamhetsformer. Någon generell statistik finns inte och kan genom bristen på klara definitioner aldrig göras tillfredsställande, men vissa uppgifter från särskilt oroliga stater kan ge en antydan om våldsfrekvensen. I Venezuela beräknas antalet revolutioner eller allvarliga revolutionsförsök under tiden 1830—1900 till 50; Colombia hade under det första århundradet av sin självständighet 27 inbördeskrig; av de 25 statscheferna i Uruguay 1830—1903 blev nio avsatta med våld, två mördades, och en tvangs att avgå på grund av skador vid ett attentat, tio hade att nedkämpa ett eller flera revolutionsförsök, endast tre fick sluta sin regeringstid i relativt lugn;

under Bolivias första århundrade som stat fungerade 40 presidenter, av vilka flertalet var diktatorer, sex av statscheferna mördades, antalet väpnade upprorsförsök har av en energisk forskare rapporterats vara 187; sedan 1920 har sju revolutioner ägt rum i Bolivia.

Många revolutioner har varit snabba, billiga och föga blodiga affärer; stundom har ett par kompanier militär eller en privatarmé på ett par tusen man kunnat ordna saken. Men långtifrån alltid har det gått så till. 1879 års krig kostade Colombia — med en befolkning på kanske tre millioner — 80 000 döda, och i kriget 1899—1903 uppgick offrens antal till 100 000; den stora mexikanska revolutionen för omkring trettio år sedan beräknas ha kostat en million människoliv (proportionsvis mer än Frankrike förlorade under första världskriget); då den brasilianske diktatorn Vargas krossade upproret i São Paulo 1932 bombarderades landets andra stad av regeringstrupperna, och antalet stupade var flera tusen. En mängd diktaturer har varit milda och snabbt övergående. Men det finns också talrika exempel på långvariga och ytterst effektiva diktaturer: Francia och de båda López i Paraguay (1811—1840 och 1844—1870), Castro och Gómez i Venezuela (1899—1935), Diaz i Mexiko (1876—1911), Rosas i Argentina (1829—1852), Vargas i Brasilien (1930—1945), för att blott nämna några av de mest kända exemplen.

Revolutionerna och diktaturerna är inte de enda bevisen på den principiellt förkunnade demokratins svårigheter. Röst-rätten har i regel varit och måst vara begränsad, särskilt genom uteslutande av analfabeter. Trots detta — och en i många stater given föreskrift om röstplikt — har valdeltagandet nästan genomgående varit lågt, varför något hundratusental eller rent av några tiotusental röster kunnat bilda majoritet i stater på flera millioner invånare. Under vissa regimer och

perioder har valsveket och korruptionen satts i system — saken ter sig så naturlig att jag hört flera politiker utan varje tvekan vidgå att deras partier köper eller köpt röster. Till de uppenbara svagheterna hör också ämbetsmännens tillsättning efter partihänsyn, osjälvständighet hos domstolarna, de makthavandes ekonomiska utnyttjande av sin ställning.

Ett generellt bedömande av det latinska Amerikas tjugu eller Sydamerikas tio stater är visserligen inte tillåtligt. Skillnaderna mellan olika områden är väldiga; Brasilien, Argentina, Chile och Uruguay har exempelvis företett stora demokratiska framsteg i jämförelse med Bolivia, Paraguay och flertalet mellanamerikanska stater. Inte heller kan man se hela tiden efter självständighetskrigen som en enhet; i stort sett har den politiska miljön förbättrats eller moderniserats under 1900-talet. I så pass hög grad uppvisar likväl denna grupp av stater ett gemensamt politiskt handlingsmönster att det ligger nära till hands att spekulera över de faktorer som mera allmänt kan ha varit av betydelse för denna särpräglade utveckling.

Bristen på folkbildning är det närmast till hands liggande skälet för demokratins misslyckande. I det stora flertalet stater lär analfabetismen fortfarande överstiga 50 procent, och därmed är klart att någon folkstyrelse i egentlig mening inte kan finnas. I överensstämmelse härmed står att pressen är ojämförligt svagare än i Europa; de totala upplagorna är, såvitt jag kunnat fastställa, en bråkdel av de svenska även i de mest framskridna länderna. Obildningen och omogenheten — i sig själva ett bevis på regimernas inkompetens — torde också vara en bidragande orsak till de många våldsamma regimväxlingarna. I stället för en gruppering kring politiska principer träder anslutning till maktlystna ledare, och med denna "personalism" följer tendens till våldsaktioner och diktaturer. De

folkledare, de "caudillos" som inte utan en viss stolthet omtalas i historieböckerna är förståeliga endast med tanke på att den personliga lojaliteten får tjäna som surrogat för de politiska åsikterna.

De sociala skillnaderna är fortfarande ofantliga i flertalet av dessa stater. Endast på några håll, såsom i Argentina och Uruguay, närmar sig massans levnadsvillkor västeuropeisk standard; i regel står mot en majoritet, som ur vår synpunkt lever i elände, en relativt begränsad och undanskjuten medelklass och en liten överklass med förnäma vanor och ofta med europeisk bildning. Hur ojämnt fördelad jordegendomen är kan siffermässigt belysas; i Chile har 3 procent av jordägarna 89 procent av jorden, medan 79 procent har något över 8 procent av arealen; i Argentina kom för ett årtionde sedan 70 procent av jorden på storgods (över 1 250 hektar); i Brasilien ägde år 1920 2 procent av jordägarna 53 procent av jorden. På andra områden är motsvarande beräkningar svåra, men de uppgifter som finns tyder på att en jämförelsevis ytterst liten del av företagens utgifter går till löner, medan kapitalvinsterna ofta är ofantligt stora. Dessa förhållanden, som under äldre tid säkerligen var än mera markerade, får emellertid inte leda till slutsatsen att de politiska konflikterna i regel varit betingade av sociala motsättningar. Den enda amerikanska revolution som kan betecknas som social torde vara den stora omvälvningen i Mexiko under 1910- och 1920-talen. Massorna har inte varit tillräckligt politiskt intresserade eller kunniga för att samlas kring sociala teorier eller krav. Detta utesluter naturligtvis inte att vissa diktatorer (såsom Vargas och Perón) sökt stärka sin ställning genom anknytning till bestämda sociala grupper, ej heller att det halvt omedvetna missnöje som måste följa med det ekonomiska läget många gånger varit en tillgång för dikturaspiranter.

Att de latinamerikanska staterna för sin ekonomi och framför allt för sina statsfinanser i så hög grad varit beroende av produktion och export av en eller ett fåtal varor (kaffe, tenn, koppar, kött, petroleum) har medfört en labilitet som inte varit utan politiska konsekvenser. I slutet av 1800-talet bestod Perus statsinkomst under många år till tre fjärdedelar av exporttull på guano, och den chilenska statskassan var något senare lika beroende av nitratexporten — det är två extrema exempel, men liknande bevis på ekonomins ensidighet och totala beroende av internationella konjunkturer skulle kunna framdras från flertalet stater. Produktionens och handelns koloniala struktur har medfört politisk likaväl som ekonomisk osäkerhet.

Som en av orsakerna till politikens och överhuvud samhällslivets brister framhävs de oerhörda avstånden i flertalet sydamerikanska stater, den väldiga ytvidden i förhållande till befolkningens storlek. Det bör betonas att en naken uppgift om antalet invånare pr kvadratkilometer ger ett överdrivet intryck av denna svårighet. I så gott som alla stater är bebyggelsen koncentrerad till ett relativt begränsat område. I Colombia bor, för att nämna några exempel, 98 procent av befolkningen i en tredjedel av landet; i södra Brasilien — Minas Gerais och staterna söder därom — bor över 60 procent av folket på en sjättedel av landets ytvidd; i Argentina hyser området kring huvudstaden (en femtedel av landet) bortåt två tredjedelar av invånarna; Chile består av en smal landsträcka på 400 mils längd, men över halva befolkningen bor i några centrala provinser, omfattande en sjättedel av landet. Trots detta är det sannolikt, och i några fall bevisligt, att de stora regionala olikheterna och motsättningarna försvårat den politiska sammanhållningen och medfört konflikter. Så har varit fallet i Brasilien, där staterna Minas Gerais och São Paulo stridit om ledningen, i Argentina, där frågan om centralism och federalism

(huvudstaden mot provinserna) var utgångspunkten för Rosas' diktatur och sedermera lett till många stridigheter, i Uruguay med dess tävlan mellan Montevideo och landsbygden. De personliga och lokala grupperingarna har ofta smält samman till ett hot mot demokratin.

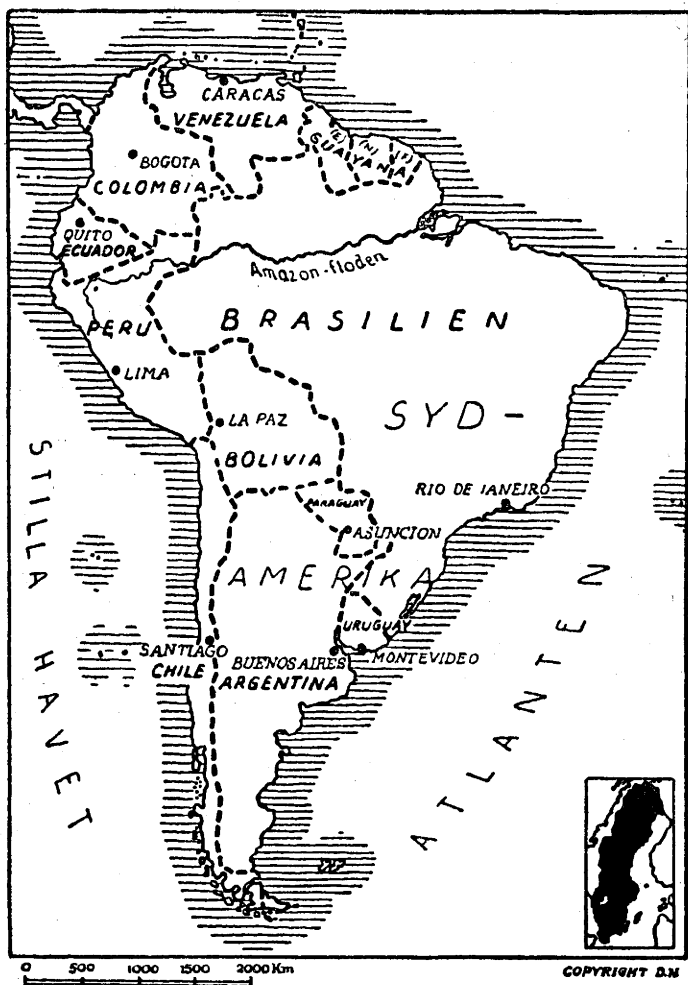
De fördolda rasmotsättningar i ett stort antal stater har däremot inte direkt varit av betydelse för statsskickets bräcklighet. Indianer och negrer har inte uppträtt som politiskt enhetliga och aktiva grupper — deras nivå har, liksom de fatigaste folkgruppernas överhuvud, varit för låg för dylika aktioner. En annan sak är att en stor social förändring kan bli liktydig med en förändring av den underordnade rasens ställning — det främsta exemplet är den stora mexikanska revolutionen.

Av mera uppenbar betydelse för dessa länders politiska kriser än de nu nämnda faktorerna är två andra: den miljö ur vilken de nya staterna framgick och den speciella statsform som de antog.

Självständighetsrörelsen i det spanska Amerika i början av 1800-talet startades och leddes huvudsakligen av unga män som under påverkan av upplysningsteorierna och de amerikanska och franska revolutionerna blivit entusiastiska och idealistiska demokrater — representanten framför andra för dessa blivande nationalhjältar var Simón Bolívar. Rörelsens genombrott, framgångar och slutliga seger betingades av händelser och förhållanden utanför det latinska Amerika: Napoleons erövring av Spanien, Englands av politiska, ekonomiska och ideella hänsyn motiverade hjälp, USA:s "bort med händerna" till det reaktionära Europa i Monroedoktrins form. Massan av befolkningen, än mera lågtstående och obildad än nu, stod likgiltig och oförstående. Så är visserligen ofta fallet

vid revolutioner och nationella frigörelser; även i de nord-amerikanska kolonierna var det en minoritet med bestämda åsikter som tog ledningen av det ointresserade eller mot England lojala flertalet. Men i de spanska kolonierna, med deras ojämförligt lägre intellektuella och politiska kultur, var den tongivande eliten vida mindre och det folkliga underlaget vida svagare. Likväl blev självständighetskrigen i stora delar av dessa kolonier — ehuru på båda hållen förda med små styrkor — långvariga och fruktansvärda. Trots att både engelsmän och amerikaner fick hjälp av indianstammar under uppgörelsen 1774—1783, var grymheterna och härjningarna i Nordamerika obetydliga i jämförelse med vad som skedde i exempelvis de områden som sedermera blivit staterna Colombia, Venezuela, Ecuador och Mexiko. Redan under självständighetskampen uppstod strider mellan frihetshjältarna, och att finna en socialgrupp som kunde tjänstgöra som skiljedomare och skapa stabilitet och balans var desto mindre möjligt som den egentliga överklassen i regel höll fast vid Spanien eller undvek att ta ställning. De personliga och regionala konflikterna följde omedelbart på segern, och det är betecknande att de män som nu hyllas som "befriare" — Bolívar, O'Higgins, San Martín — slutade sitt liv som landsflyktiga och besegrade eller i varje fall som desillusionerade kritiker av den ordning de bidragit att skapa. Bolívar förklarade att i Sydamerika blir "fördragen papperslappar, författningarna böcker, valen strider och friheten anarki"; "om inte sydamerikanerna tillkämpar sig de dygder som utmärker våra bröder i norr, fruktar jag att folkliga styrelsesystem i stället för att främja vår välfärd kommer att leda till vår undergång"; "min begravning kommer att bli blodigare än Alexanders".

Dessa strider mellan frihetshjältar — åberopande sig på viljan hos ett folk som saknade politisk vilja och krävande



Karta över Sydamerika med Sverige inlagt som skala.

diktatur för att kunna realisera demokratin — blev upptakten till det latinska Amerikas statsliv. Miljön blev länge bestående, i vissa stater kan den sägas ännu bestå, och nästan överallt blev själva vålds-, revolutions- och diktaturtendenserna något av en tradition. Den styrelsens legitimation i vars försvinnande Ferrero ser orsaken till samtidens kris saknades i dessa länder i alldeles speciell grad, eftersom den majoritet som man väddade till eller sökte vinna var okunnig och ointresserad; sociala kadrer som kunnat ge fasthet och resa hinder fanns inte, utom möjligen armén, och denna blev drottningen i det politiska spelet. Det är ingen tillfällighet att Brasilien, som genom egendomliga tillfälligheter undgick revolution och blev ett borgerligt kejsardöme i stället för en demokratisk republik, under många årtionden blev den stabilaste staten i Amerika söder om USA.

Tendenser av denna art fortplantar sig själva, det uppstår en farlig cirkel, ur vilken det blir svårt att bryta sig loss. Även den ärlige demokraten lockas av tanken: om min motståndare kommer till makten upprättar han diktatur, därför är det bäst att jag gör det, som i alla fall arbetar för demokrati. De för tillfället härskande är övertygade om att oppositionen skall dirigera eller förfalska valen, om den får möjlighet att göra det, och börjar dirigera och förfalska för att förekomma detta missbruk; de vid ett val besegrade tror att förfalskning ägt rum och går till uppror för att få rättvisa. Politiken tenderar att bli ett permanent preventivkrig, där var och en har gott samvete på grund av tron på fiendens onda avsikter.

För grundlagsstiftarna i dessa nya stater var emellertid själva den demokratiska grundsatsen — innefattande utsträckt, om än icke allmän rösträtt och medborgerlig frihet — självklar; det var ju på denna grundsats man byggt frihetsrörelsen.

Nära nog självklart var också att statsskicket skulle bli presidentiellt — med en folkvald statschef som central faktor vid sidan av en representation på två kamrar, av vilka den ena, senaten, skulle företräda de självstyrande delstaternas eller provinsernas intressen. Exemplet från USA, den tidens enda demokratiska republik av någon betydelse, var härvid bestämmande. Visserligen framfördes tankar på monarki, liksom några årtionden tidigare i USA, men denna statsform syntes symbolisera det förtryck från vilket man nyss frigjort sig. Den parlamentariska monarkin i England hade ännu inte slagit igenom som författningsspolitiskt mönster, och den parlamentariska republiken var okänd. En stark presidentmakt ansågs för övrigt behövlig för att säkra sammanhållningen och motverka personliga och regionala maktanspråk.

Därmed infördes den styrelseform som bäst lämpar sig för att förmedla en övergång mellan demokrati och diktatur. Presidenturen blev kärnan i statsskicket, och till dess besättande koncentrerades de politiska striderna; för en folkvald president låg det både tekniskt och ideologiskt nära till hands att omforma sin ledande ställning till totalt herravälde, och för motståndarna stod då blott revolutionsmöjligheten öppen; själva valet av president blev en så avgörande kraftmätning att man lätt övergick från röstvärkning och rösträkning till kupper eller inbördeskrig. USA med dess för denna tid ovanliga politiska kultur och gynnsamma sociala och ekonomiska förhållanden kunde bära den påfrestning som en dylik presidentmakt innebar, men i det latinska Amerika blev den för stark. De ansatser till ett parlamentariskt eller schweiziskt system som förekommit i ett par stater (Chile, Uruguay) har inte inneburit någon radikal brytning med den presidentiella traditionen.

Spänningen inom statslivet kommer på många sätt till uttryck i författningarna. För att säkra stabiliteten har man

nästan undantagslöst infört rätt för presidenten (eventuellt i samförstånd med kongressen) att proklamera undantags- eller belägringstillstånd vid oroligheter och att med stöd härav överskrida sina ordinära befogenheter och åsidosätta eljest gällande frihetsgarantier — men denna rätt har ofta utnyttjats för att upprätta diktatur. Detsamma gäller presidentens rätt att genom s. k. intervention inskrida mot tredskande eller upproriska provins- och delstatsstyrelser och att insätta tillfälliga förvaltningschefer i deras ställe. I så gott som alla stater har man för att hindra diktatur förbjudit omedelbart omval av en avgående president — men denna regel har gång efter annan eggat statschefen att åsidosätta hela författningen. Författningsrevisionerna är talrika, och författningarna är i regel ytterst utförliga i fråga om garantier för medborgerlig frihet och demokratiska former — men de respekteras i huvudsak blott under korta perioder av avspänning.

Demokratins svårigheter och misslyckanden har emellertid inte försvagat eller beskurit dess ideologi och fraseologi. Folkstyrelsen är inte bara den eftersträfvade, utan på något sätt den verkliga och varaktiga statsformen — avstegen är något tillfälligt och oväsentligt, även om de är talrika och långvariga. I få länder torde förhållandet av demokratin vara så intensivt; då man sätter den ur kraft är det i syfte att förverkliga den, och diktatorerna prisar lika ivrigt som sina motståndare den ordning som de syndar mot. Och detta är inte bedrägeri i den grova mening som vi vant oss vid hos fascism, nazism och kommunism. Man utbildar inte ett nytt språkbruk, enligt vilket den "egentliga" demokratin är tyranni; man begagnar ordet i dess gamla och ordinära betydelse, även om frikostigheten då det gäller att beteckna en regim som demokratisk är högst betydande. På diktaturernas förlovade kontinent har endast i

sällsynta fall någon principiell kritik av demokratin eller något försök att utbilda en fascistisk teori förekommit.

Med detta sammanhänger att diktaturerna i stort sett varit av ålderdomlig, relativt anständig typ. De har inneburit att en maktbävar genom våld och svek tryggt sitt välde, att han begränsat eller avskaffat kritikrätten, men de har inte gått ut på total likriktning, upprättande av ett statsparti och ett genomfört polisvälde, medborgarnas förvandling till kreatur i härskarnas tjänst. På sin höjd har man inte fått säga emot; det har inte krävts att man skall sjunga med. Inom ekonomin har ett tämligen liberalt system tillämpats, modifierat av de härskandes önskan att bli rika under maktinnehavet. Det stora flertalet har därför inte alls berörts av växlingarna på toppen, det politiskt intresserade fåtalet har anpassat sig och levt vidare ungefär som förut — den katolska kyrkans förmåga att ta de härskandes parti har underlättat processen. Under ett av de svåraste skedena i Uruguay i slutet av 1800-talet kunde den engelske författaren W. H. Hudson skriva att politikernas våldssamma strid om makten lämnade medborgarna totalt oberörda och inte begränsade deras frihet. Om många sydamerikanska diktaturer vore det orimligt att uttrycka sig på det sättet, men synpunkten är väsentlig och förtjänar i vår tid — med dess ojämförligt mera fruktansvärda regimer — att understrykas. Skurkar har inte varit ovanliga bland diktatorerna, däremot fanatiska skurkar av typen Hitler.

De moderna diktaturerna — utmärkta av en hårdhet, en effektivitet och en ideologisk enhetlighet som gör det missvisande att använda samma beteckning som på den äldre typen — har emellertid inte varit utan inflytande i det latinska Amerika. Klarast framträder detta i den stat som under de senaste åren framträtt som diktaturen nr 1 på denna kontinent, Argentina.

Makarna Peróns diktatur

Den atmosfär av diktatur som man känner från politiska studier i Mussolinis Italien och Hitlers Tyskland möter ånyo, om också förtunnad och förmildrad, i Argentina. Den framträder hos de tveksamma och kritiska i en blandning av miss-tänksamhet, befogad fruktan och skuggrädsla. Vid samtal på en restaurang undviker man politik; då ämnet berörs ser man sig oroligt kring i lokalen och sänker rösten; namnet Perón uttalas inte högt, eftersom de samtalande är vana vid att i det sammanhanget inte använda några vackra ord. Då jag besöker kända motståndare till regimen förklarar de att polisen känner till vårt sammanträffande; med en förening av ängslan och stolthet säger de sig stå under ständig övervakning. Hos regimens anhängare möter en hetsig entusiasm som ständigt tycks redo att möta en befarad utmaning, någon gång också sådana antydningar om inre avståndstagande och taktiska motiv som hör den förljugna anpassningen till. De obligatoriska intervjuerna med resenärer från det avlägsna Sverige ger även besked om stämningen. I de tidningar som står utanför perónismen berör man inte argentinsk politik; då regimens språkrör, Democracia, intervjuar pressas jag däremot att säga några beundrande ord om Perón, och vägran att följa dessa inviter hindrar inte tidningen att — för vidare befordran till den

svenska pressen — påstå att besökaren varit imponerad av den väldiga anslutningen till regimen. Även de obetydligaste anledningar utnyttjas till propaganda. Det gäller att sprida förskönande uppgifter om Argentina utomlands och att sedan inför argentinarna själva presentera dessa uppgifter som yttervärldens syn på saken.

Jämförelsen med fascism och nazism får dock inte fattas som ett likställande. Både i fråga om uppkomst och organisation är Peróns regim mild och tolerant, sedd mot bakgrunden av Hitlers eller Stalins vålden. Det finns inga koncentrationsläger, ingen systematisk tortyr. En viss opposition är tillåten och har hela tiden varit tillåten; andra partier än det perónistiska får inom snäva gränser vara verksamma; partiet har inte blivit ett med staten, det finns ingen partimilis och ingen partipolis. Vad som föreligger är en militärdiktatur, som efter de stora europeiska mönstren tenderar att omvandlas i ett totalitärt tyranni. Man trampar här inte, som Mussolini för tjugu år sedan sade sig göra, "på frihetsgudinnans multnade lik"; man är i färd med att sakta, nästan omärkligt, strypa friheten.

Under de första årtiondena efter sekelskiftet syntes Argentina vara på god väg mot en stabil och någorlunda demokratisk ordning. Den politiska friheten respekterades, presidenterna valdes författningsenligt av folket, undervisningen var mera allmän och effektiv än i någon annan sydamerikansk stat utom Uruguay, makten övergick successivt från klassen av konservativa godsägare till mera reformvänliga riktningar, stödda av medelklassen och de burgna arbetarna. Den bestickning och de påtryckningar vid valen som traditionellt förekom beivrades under president Sáenz-Peña (omkring 1910) genom en ny vallag, som bland annat stadgade om hemlig röstning och röstplikt. Det radikala partiet, till sina allmänna syften närmast

motsvarande de liberala partierna i Europa, satt därefter under en följd av år vid makten. Dess ställning försvagades emellertid genom godtyckliga ingrepp i den statliga och kommunala förvaltningen, maktställningens utnyttjande vid ämbetsställsättningar och några avslöjanden om korrupktion — både de konservativa och de i Buenos Aires starka socialisterna skärpte sin opposition. Den fredliga utvecklingen avbröts genom en militärrevolt år 1930, som gav de konservativa makten. Sedan dess har ett på fria och hederliga val byggt majoritetsstyre inte funnits i Argentina.

Det konservativa styret, som varade tretton år, upprätthöll emellertid i stort sett principerna om politisk frihet och obegränsad debatt. Det typiska för detta styre var dirigeringen av valen, i nödfall kompletterad med förfalskning av valresultaten. Ämbetsmännen och godsägarna framtvang, främst på landsbygden, genom hot och löften röstning på regeringens kandidater, motståndare hindrades med våld att rösta, valnämnderna förvanskade röstsiffrorna. Detta med osannolik precision fungerande system försvaras än i dag av de konservativa ledarna. "Vi förfalskade valen", yttrar en av partiets främsta ministrar från den tiden, "det är sant, men vi gjorde det i landets intresse. Nu har vi en regim som bättre representerar folkets okunnighet och våldsamhet, men den är sämre för landet."

De konservativa störtades i juni 1943 av en ny militärrevolt, ursprunget till den nu bestående regimen. Varför armén, eller rättare sagt ett antal högre officerare i spetsen för några vid huvudstaden förlagda regementen, denna gång skred till aktion är oklart och omstritt. Man fann stöd i det utbredda folkliga missnöjet — de radikala hälsade till en början omstörtningen med glädje —, men den folkliga inspirationen var säkerligen ej avgörande. Utom tvivel står att många medlemmar av den



Karta över Argentina och övriga Sydamerika.

agerande militärklicken var nationalister som stod i nära förbindelse med italienska och tyska propagandister; med all sannolikhet hyste de, eller hade de åtminstone hyst, planer på att i förbund med segrande axelmakter göra Argentina till Sydamerikas ledande stat. Då maktövertagandet kom just som nazismens stjärna definitivt dalade blev dess konsekvenser likväl främst av inrikespolitisk natur. Efter en kort tid av hänsynslös diktatur började de nya makthavarna att söka folkligt stöd för sitt fortsatta välde. I detta sammanhang framträdde dåvarande översten Juan Perón som juntans talesman med en agitators vältalighet och en reklamagents påpasslighet. Efter en rad föga utredda förvecklingar — ny militärkupp februari 1944, Peróns arrestering av militära kamrater den 12 oktober 1945 och hans frigivning fem dagar senare — var Perón obestridd ledare av armé och förvaltning; i februari 1946 uppträdde han i spetsen för det nybildade "arbetarpartiet" som kandidat till presidentposten.

Peróns kampanj före detta val erinrar om en rad historiska uppvisningar i demagogi: Ludvig Napoleon 1848, Boulanger 1888—89, Hitler 1930—33. Till Peróns parti sällade sig missnöjda andrarangspolitiker ur alla läger, från socialistiska fackföreningsmän till konservativa jordägare. Partiet vädjade till alla missnöjda valmän; enligt ett dekret före julen 1945 fick alla anställda och arbetare en gratifikation på en månadslön, och stora löneförhöjningar utlovades efter segern; ett par stora gods expropierades strax före valen, och på landsbygden talade agitatorerna om att all jord skulle utdelas till arrendatorer och statare om Perón fick makten. Till den sociala linjen knöts nationella och religiösa signaler. Stormakterna, och särskilt USA, anklagades för att genom investeringar och ekonomiska påtryckningar förslava det argentinska folket; på samma sätt hade Mussolini och Hitler vunnit röster tio eller tjugو år tidi-

gare. Då det amerikanska utrikesdepartementet två veckor före valet publicerade en blå bok om Argentinas och särskilt Peróns förbindelser med nazismen fann perónisterna häri ett stöd för påståendet om amerikansk inblandning i argentinsk politik. Den katolska kyrkan vanns genom löften om återinförande av konfessionell undervisning i skolorna — även på den punkten tjänade de europeiska diktatorerna till förebild —, och de främsta prelaterna lät i alla kyrkor uppläsa ett brev som visserligen inte tog parti för Perón, men väl *mot* hans medtävlare. Med propagandan förenades begränsningar i motståndarnas frihet att agitera; möten förbjöds genom förordningar eller upplöstes genom av polisen tolererade ligistupptåg, en mängd godtyckliga häktningar företogs. Själva valet försiggick i lugn och ordning, utan påtryckningar eller förvanskningar. Perón segrade över oppositionens kandidat, en föga betydande radikal partiman, med knapp majoritet, omkring 200 000 röster på bortåt 2,8 millioner avgivna.

De val som under de följande åren ägt rum har i det hela varit av samma karaktär, och de har inte medfört någon ändring av det politiska läget. Vid valen till deputeradekammaren i mars 1948 fick perónistpartiet 1 409 000 röster mot oppositionens 1 100 000; av de sex oppositionspartierna fick radikallerna 629 000, socialisterna 150 000 (varav 115 000 i huvudstaden) och kommunisterna 83 000 röster. Kammaren består efter valet av 110 perónister, 44 radikaler och 4 medlemmar av andra partier. Senaten, som väljs av provinsrepresentationerna, är alltigenom perónistisk. I december 1948 valdes en konstituerande nationalförsamling för utarbetande av en ny författning: resultatet blev ungefär detsamma som vid valet av deputeradekammare samma år, med den skillnaden att socialisterna förklarade valen i bojkott. Den nya författningen av den 11 mars 1949 — den första sedan 1853 — legaliserar inte

diktaturen, utan går i det väsentliga på traditionellt demokratiska linjer.

Därmed är vi framme vid frågan om den argentinska diktaturens struktur, sociala förankring och politiska syften.

Den ledarkult som hör diktaturen till har i Argentina fått en unik prägel: den gäller makarna Perón, den femtifemårige generalen och presidenten likaväl som hans unga och vackra hustru, Eva Perón. I alla offentliga lokaler möter bilder av dem båda, de växlar som talare vid de många festerna och högtidligheterna, före den 17 oktober — perónisternas stora dag till minne av generalens frigivning ur arresten 1945 — hyllas de båda i alla skolor som "våra främsta lärare". Eva Peróns speciella fält är den mondäna elegansen och välgörenheten. Hon samlar från alla håll medel till sina fattiga ("mina kära skjortlösa") och utdelar en gång i veckan pengar och förnödenheter under stort tillopp av fotografer och journalister. Enligt oppositionens även i parlamentet yppade misstankar går en del av de till tiotals eller hundratals millioner uppgående bidragen — liksom "vinterhjälpen" under nazismen snarare pålagor än gåvor — till banker i utlandet för att åt makarna Perón säkra en sorgfri ålderdom. Bland perónisterna träffar man däremot ofta en stark övertygelse om fru Peróns varma hjärta och ärliga syften. Att denna enormt reklamerade välgörenhet är agitatoriskt verkningsfull betvivlar ingen, även om den kan te sig egendomlig under en regim som skryter med folkets höga standard och en perfekt sociallagstiftning.

En viss arbetsfördelning de båda makarna emellan är alltså klar: Juan Perón är en något asketisk, fast och vid behov hård statschef, Eva Perón representerar glansen och godheten, det spontana vid sidan av den byråkratiska ordningen. Även i tal och uppträdande kompletterar makarna varandra. Juan Perón

är en skicklig men relativt sansad folktalare, som efter den första tidens våldsamhet tenderar att bli en smula banal och billigt statsmannamässig; privat säges han ge intrycket av en förbindlig och belevad gentleman. Anhängarna talar om hans klokhet, motståndarna om hans hänsynslösa taktik. Eva Peróns talekonst präglas ofta av en stammande vildhet, som för tanken på Hitler, hon tycks ständigt eftersträva det tragiska och storartade. Anhängarna talar om hennes fromhet och hennes intuition och antyder något mystiskt och outgrundligt i hennes väsen; i kritikens ögon är hon en dålig skådespelerska som gift sig till en stor roll.

Den perónska politiken och de sociala kadrer som värnar diktaturen skall behandlas i ett följande avsnitt. Här skall jag stanna vid den begränsade frågan: Vad är det i regimens lagstiftning och verksamhet som gör det berättigat att beteckna den som diktatur?

Det bör då först betonas att motståndet i stor utsträckning slagits ned genom terroristiska åtgärder under den rena militärdiktatur som föregick Peróns val till president. De oppositionella tidningarna förbjöds under vissa tider att utkomma — till och med utan rätt att meddela att de indragits —, konservativa, radikala och socialistiska politiker sattes i fängelse utan rannsaking och dom, tusentals personer häktades för demonstrationer mot de maktägande, och många av dem underkastades misshandel och systematisk tortyr, alla ämbetsmän på vilkas lojalitet man tvivlade avsattes, bland dem bortåt hälften av landets universitetslärare. Då Perón blev statschef hade alltså den skräck som är en nödvändig tillgång för diktaturen redan utbredd bland folket. Perón har på en gång mildrat och systematiserat terrorn; utan att helt knäcka oppositionen har han genom begränsningar av dess verksamhet och genom ansatser

till propagandamonopol för de härskande närmat sig likriktningen och det totala förtrycket. I metoderna förmärks en blandning av den äldre diktaturtypens mera tillfälliga och godtyckliga ingripanden och den totalitära statens mera generella och effektiva undanröjande av friheten.

Enligt författning och särskild lagstiftning har den för sex år valde statschefen — liksom i flera andra sydamerikanska stater — utomordentligt vittgående befogenheter vid yttre eller inre kriser. "Vid fara för omstörtning eller sabotage av den nationella produktionen" kan han proklamera undantagstillstånd i hela landet eller delar därav, och hans makt blir då praktiskt taget obegränsad; bland annat kan han helt upphäva rätten att hålla offentliga möten, upprätta censur och dra in tidningar. Denna befogenhet — liksom rätten att besluta belägringstillstånd, som i princip tillkommer kongressen — har hittills använts för mera speciella ändamål, såsom att avsätta lokala styrelser och placera andra i deras ställe, men kan när som helst begagnas som ett legalt stöd för presidentiellt envälde. Hela den ordinära lagstiftningen måste ses mot bakgrunden av denna potentiella maktutvidgning, som gör ett regimskifte i fredliga former ytterst osannolikt.

Genom en på hösten 1949 antagen lag har rätten att bilda partier kringskurits. Ett parti kan vägras erkännande respektive upplösas bland annat om det förkunnar idéer som "kan befaras störa den sociala freden". Koalition mellan partier vid ett bestämt val är förbjudna; en allians av partier som vill samverka för att få bort diktaturen — liksom 1946 — är alltså inte längre möjlig. Ett parti får inte uppträda vid ett val förrän tre år efter att det registrerats; därmed vill man hindra att ett demokratiskt enhetsparti bildas till 1952 års val. Vid sidan av partierna kan särskilda kvinnoorganisationer framträda vid

valen som stödjare av ordinära partier — därmed förbereds i anslutning till införandet av rösträtt för kvinnor en speciell organisation under Eva Peróns ledning till stöd åt Juan Perón. Då lagen tolkas av domstolar som efter en effektiv utrensning är statschefens redskap, kan man vara förvissad om att dess tillämpning blir överensstämmande med lagstiftarens avsikter.

På samma sätt har andra politiska friheter, trots de generella garantierna i författningen, beskurits eller undanröjts. Genom vaga bestämmelser om straff för statsfientliga uttalanden är kritik av regeringen i radio utesluten, och i praktiken behärskas radioutsändningarna helt av perónisterna, som förhärskar regimens insatser och systematiskt angriper motståndarna utan att utsättas för kritik eller tillrättalägganden. Politiska möten kan inte anordnas utan tillstånd av myndigheterna, och en mängd platser och lokaler är undantagna från mötesrätten — utom när det gäller perónister. Karakteristiskt är att man vid vägran av mötestillstånd ofta hänvisar till risken för eldsvåda eller trängsel, trots att de politiska motiven är uppenbara. Talerätten är begränsad även inom kongressen genom stränga straff för kränkning av statschefen och ämbetsmännen och genom bestämmelsen att en representant kan fräntas sin immunitet med två tredjedels majoritet. Gång efter annan har medlemmar av oppositionen i denna ordning berövats sin möjlighet att kritisera och satts i fängelse eller gått i landsflykt.

Mest belysande för regeringens på en gång effektiva och lömska metoder är behandlingen av pressen. Argentina har den proportionsvis ojämeförlikt största pressen i Sydamerika; tidningarnas samlade upplagor torde, relativt sett, vara ungefär hälften så stora som i Sverige, vilket är vida mer än i andra länder på denna kontinent utom Uruguay. Argentina har också haft den bästa pressen i Sydamerika, med en rad själv-

ständiga, av partierna helt oberoende organ såsom La Prensa och La Nación, likaväl som språkrör för de skilda partierna.

För att säkra sin makt i och över pressen har perónismen gått fram på flera skilda vägar. Man har uppsatt nya tidningar eller inköpt gamla, ofta efter trakasserier som framtvingit ett billigt pris; de viktigaste regeringsorganen är nu Democracia med en upplaga av över 300 000 och El Mundo med omkring 200 000. Man har systematiskt, särskilt i radio, angripit de oppositionella organen, som påstås vara illvilliga, ovederhäftiga och influerade av främmande makter; att detta inte alltid lett till resultat framgår av att La Prensa, som på våren 1949 utsattes för en häftig kampanj, samtidigt starkt ökade sin upplaga, som nu är uppe i 450 000. Man har vidare tillämpat förbudet mot kränkande uttalanden om statschefen och ämbetsmännen på så sätt att varje direkt kritik, ja, varje saklig redogörelse som kan anses innefatta en kritik av en myndighet, kan bli föremål för åtal. De tidningar som betecknas som oppositionella — såsom La Prensa, La Nación och några organ i landsorten — uttrycker sig med en försiktighet och en vaghet som gör att en främling ofta har svårt att fatta vad saken gäller. Man anspelar på aktuella argentinska förhållanden i artiklar om andra länder, gör antydningar om missgrepp och övergrepp utan att gå in på det konkreta fallet, är så subtilt ironisk att angreppet kan uppfattas som en hyllning.

Men de nu nämnda metoderna är trots allt kanske inte de viktigaste. Det är trakasserierna i detalj som är denna regims specialitet. Några exempel bland många. Den socialistiska Avanguardia (en gång med en upplaga på 300 000) tvingas — liksom hela den socialistiska rörelsens tryckeri — att stänga genom anklagelser för bristande efterlevnad av vissa bestämmelser om sjukvård, ventilation o. dyl.; då tidningsledningen ändrade en sak i anslutning till de vid inspektion gjorda be-

skyllningarna "upptäcktes" genast ett annat brott mot gällande föreskrifter. Någon socialistisk press finns nu inte, med undantag för en liten publikation som trycks på olika lokaler i en obetydlig upplaga (den kommunistiska La Hora, som stöder regeringen med antiamerikanska uttalanden, har däremot tolererats). En liten tidning i staden Salta, El Intransigente, anklagades för en oriktig uppgift om en lokal myndighet, varpå tidningens hela personal, även typograferna, beordrades att inställa sig inför domstolen i Buenos Aires för att vittna — genom frivilliga bland ortsbefolkningen blev det ändå möjligt för tidningen att komma ut. La Prensa och La Nación har berövats sina hopsparade papperslager och tvingats att begränsa sitt format till tolv sidor — härtill kommer en rad andra, mera komplicerade aktioner för att försvaga dessa tidningars ekonomi. Nu senast har de båda tidningarnas bokföringsavdelningar ställts under kontroll av myndigheterna samtidigt som Perón utlovat åtal för kränkning av statschefen. Att inte pressfriheten totalt och generellt undanröjs måste antas bero på önskan att ha kvar några oppositionella tidningar som "bevis" på regimen's demokratiska karaktär.

Som vanligt förmärks diktaturens tryck även bland utlänningars och främmande staters representanter i Argentina. Man är orolig för att perónismen skall angripas t. ex. i svensk press och talar om hur noga Juan och Eva Perón följer med tidningarna utomlands och hur irriterade de blir av kritik. Ja, man rentav förmedlar berömmande svenska uttalanden om regimen till argentinska organ för att inge föreställningen att regimen är uppskattad hos oss. Till och med dr Poul Bjerres "Våren i Argentina", som talar om Peróns land som frihetens stamort på jorden, har utnyttjats för detta ändamål. I iveren att främja "det goda förhållandet mellan de båda folken"

glömmer man att det är fråga om tjänster, låt vara anspråkslösa, åt diktaturen.

”General Perón framlägger inte abstrakta idéer, utan följer alltid handlingens väg . . . Hans doktrin är grundad på handling och är på en gång en originell teori och ett praktiskt krav.” Så heter det i förordet till en officiell upplaga av Peróns tal. Det är en synpunkt som vi alltför väl känner från nazismen och än mer från fascismen. Ledaren representerar handlingen och livet självt i dess rikedom och växling. Hans syften kan inte klarläggas genom ”abstrakta” och ”teoretiska” utläggningar. Det väsentliga är hans oförlikneliga person. ”Jag tänker ibland att president Perón upphört att vara en man som andra män — att han snarare är ett ideal som blivit kött och blod”, skriver fru Perón, den främsta av generalens lovprisare. ”Perón skall alltid stå för sitt folk som ett ideal, en fana, en fyrbåk, ja, som en stjärna som visar vägen genom natten till den slutliga segern.”

Denna ledarkult utan vidare spisning, broderad med en smula antiintellektualism och mystik, var förvisso det naturliga för den segrande perónismen, ty idéer och program hade man inte hunnit utforma. Men Perón och hans män vid makten känner samma behov av ett mera principiellt rättfärdigande som kom Mussolini att ett par år efter fascismens framträdande bryskt uppmana sina medhjälpare att snabbt utarbeta en ideologi. Den perónistiska åskådningen är ännu i vardande men en hel del har gjorts, främst av diktatorn själv. Det är hans tal och skrifter som man ständigt hänvisar till och som kommenteras i devota ordalag av partiets fåtaliga intellektuella elit.

Denna fragmentariska åskådning kan betecknas som en beskuren och putsad fascism. Här finns ledarkult, nationalism,

en viss irrationalism, men ingen direkt kritik av humanistiska och demokratiska värden. Tomrummet utfylls av banala ut-sagor på livets alla områden; även den som studerat en stor del av de moderna diktaturrörelsernas andliga prestationer känner sig här stå inför en ödslighet utan motstycke. Perón, som liksom Hitler och Mussolini erkänner Guds existens med ett slags nedlåtande vänlighet, förklarar att ledare inte skapas "genom förordningar och val", utan genom intuitiv kraft, och att denna intuitiva förmåga är given av Gud — men han fortsätter inte med resonemang om att ledaren förkroppsligar folket och att hans välde realiserar den sanna friheten osv. i känt fascistiskt maner. Nationalismen är klar: Argentina skall bli "suveränt", dvs. formellt och praktiskt oberoende av andra stater, det skall bli ekonomiskt självförsörjande och blott exportera en liten del av sin produktion för att demonstrera sin likvärdighet med andra länder; argentinarna med sin förmåga att vända "hat till kärlek, själviskhet till uppooffrande frikostighet, fientlig lidelse till fredlig samverkan" är ett salt bland nationerna. Men den argentinska "rasen" är inte en biologisk, utan en andlig enhet, och den kan "i kristlig välvilja förstå och respektera andra folk"; tendenser till antisemitism har avvisats av den officiella perónismen. Krig var enligt tidigare uttalanden av Perón "nödvändiga sociala fenomen", men senare har han deklarerat sin "pacifism". Perón fördömer den internationella kapitalismen likaväl som marxismen och säger sig verka för den sociala rättvisan, äganderätten och familjen; han vill främja "hederlig och förnuftig kritik" men bekämpa den kritik som söker framkalla "ekonomisk oro och social desorganisation eller är ett instrument för främmande idéer, politisk ärelystnad och personligt maktbegär". Alla motståndare, från konservativa till kommunister, betecknas som en "oligarki", som den perónistiska demokratin måste betvinga.

Vid den första nationella kongressen för filosofi i april 1949 utvecklade generalen i ett stort anförande (70 trycksidor) de yttersta grunderna för sin verksamhet. Anförandet är märkligt såtillvida som praktiskt taget alla berömda tänkare här passerar revy, från Platon och Aristoteles över Hegel, Marx och Comte till Tagore och Heidegger. Att få fram någon mening ur den av argentinska kännare högt skattade framställningen synes mig emellertid inte möjligt. Sida efter sida möter satser som dessa: "Det är viktigt att försona vår känsla för fulländning med realiteterna, att återupprätta harmonin mellan materiellt framsteg och andliga värden och att ge människan en klar uppfattning om vad hon verkligen är. Vi är anhängare av kollektivism, men grunden för denna kollektivism är av individualistisk natur, och dess ursprung är en högsta tro på den klenod, människan representerar genom det blotta faktum att hon finnes till."

Till den perónska regimens stödjepunkter hör främst armén och kyrkan. Viktigast är armén eller rättare sagt officerskåren, som här liksom i flera av Sydamerikas stater kan göra och förgöra en regim. De väldiga rustningarna, som delvis genomförs med hemliga anslag, är ett uttryck för nationalismen, men också en borgen för militärens lojalitet. De har, jämte de aggressiva uttrycken av självhävdelse och maktvilja, skapat oro hos grannarna, och tron på att Perón är beredd att vid givet tillfälle föra en expansiv politik är fortfarande allmänt utbredd; så länge USA bevarar sin ställning och icke är helt engagerat på andra håll är emellertid krigiska erövringar otänkbara, och under de senaste åren har Perón anslagit en mild och försonlig ton i sina utrikespolitiska tal. Militären gynnas även på andra sätt; de stora löneförhöjningarna för officerare anses höra till regimens bästa penningplaceringar.

Argentina hör till de få sydamerikanska länder i vilka statskyrkan inte är avskaffad; staten bidrar till det katolska prästerskapets underhåll och har i gengäld rätt att medverka vid utnämningar inom det högre kleresiet. Perón har stärkt banden mellan stat och kyrka genom att återinföra den sedan årtionden avskaffade konfessionella undervisningen i statens skolor; denna religiösa fostran är visserligen inte obligatorisk, ty på familjefaderns begäran kan den ersättas av en allmän moralundervisning, men i praktiken innebär reformen en stor förbättring av kyrkans möjligheter, och 95 procent av barnen följer den ordinära linjen. Att det är denna sida av Peróns politik som gjort massan av prästmän till propagandister för regimen kan inte betvivlas, även om anslutningen ofta motiveras med att perónismen i sina ekonomiska och sociala strävanden följer de bekanta påvliga encyklikorna. Det finns likväl ett antal präster, även i framskjutna ställningar, som är kända för att med vederbörlig försiktighet ta avstånd från de totalitära tendenserna i Peróns välde.

Ofta påstås att arbetarklassen är diktaturens främsta sociala underlag. Att med säkerhet bedöma riktigheten av denna uppfattning är svårt på grund av den bristfälliga statistiken. Säkert är att ett stort antal arbetare måste finnas bland både anhängarna och opponenter; i de stora städerna är den perónistiska majoriteten inte mycket mindre än på landsbygden, men det är huvudsakligen i dessa städer som socialister och kommunister uppvisar ett avsevärt röstetal. Uppfattningen att arbetarna är helt knutna till regimen förklaras av att den stora arbetarkonfederationen (3,4 millioner medlemmar, av vilka 3 millioner industriarbetare) är inlemmad i staten. Detta resultat har vunnits med ungefär samma metoder som i det fascistiska Italien och det nazistiska Tyskland; de gamla, relativt svaga organisationerna har brutits sönder genom en bland-

ning av förföljelse och lockelser, och de av perónister ledda fackföreningarna representerar legalt alla arbetare inom facket; så gott som alla industriarbetare har därför anslutit sig till dem (inom jordbruket står däremot majoriteten av arbetarna utanför fackliga organisationer). I princip avdöms arbetstvister genom domstolsutslag, ehuru strejker som påtryckningsmedel under vissa förhållanden är legalt tillåtna — vilket inte hindrar att även illegala strejker förekommer. I det hela ter sig arbetarkonfederationen närmast som ett statligt ämbetsverk, med de mest intima förbindelser med statschefen och de på dessa områden verksamma ministrarna.

Att perónismen är verkligt populär bland stora arbetargrupper är ostridigt, och skälen härtill är uppenbara. Sociallagstiftningen har byggts ut genom förbättringar av socialförsäkringen, minimilöner, semester och långtgående bestämmelser mot avskedanden; i anslutning härtill har en mängd sociala "rättighetsbestämmelser" införts i den nya författningen. Lönerna har höjts genom regeringsdekret eller press på företagen. I vad mån realinkomsten härigenom förändrats är omstritt; perónister påstår ofta att reallönerna stigit med flera hundra procent, medan opponenterna förklarar att lönehöjningarna helt slukats av den stora prisstegringen. Enligt officiella uppgifter skulle den genomsnittliga reallönen mellan 1943 och 1948 ha stigit med minst 50 procent. Min övertygelse efter många samtal med representanter för skilda grupper och meningar är att i varje fall industriarbetarna fått det avsevärt bättre under de senaste åren och att detta till inte ringa del beror på regeringens åtgärder — företagervinsterna har här liksom i allmänhet i Sydamerika varit exceptionellt höga.

Beträffande andra socialgrupper är generaliseringar än mer osäkra. Överallt finns den för den halvfärdiga diktaturen utmärkande blandningen av entusiaster, ambitiösa medlöpare,

rena anpassningar, likgiltiga, hemliga och öppna opponenter. Många resonerar på det kända sättet att eftersom regimen med all sannolikhet blir långvarig är det bäst att ansluta sig och påverka dess utveckling inifrån — en ståndpunkt som inte behöver vara oärlig, men alltid väcker misstankar. Liksom i Italien och Tyskland skulle säkert en regimförändring leda till otaliga lyckade försök att förete alibin — ett bevis på diktaturens förmåga att förgifta moralen.

Det är väl känt att förbindelserna mellan perónism och europeisk fascism inte bara är ideologiska. Argentina har blivit en tillflyktsort för de störtade totalitära regimernas män. I oktober 1949 publicerade det socialistiska partiet en utredning om dessa nazister, fascister och quislingar, av vilka många bakom kulisserna påstås vara skickliga och uppskattade arbetare i perónismens tjänst.

Den perónska regimens ekonomiska politik bör ses mot bakgrunden av två faktorer. Å ena sidan är Argentina sedan länge från många synpunkter Sydamerikas mest avancerade stat: välståndet har varit avsevärt högre än på andra håll (med det oundvikliga undantaget Uruguay), befolkningen, som under de senaste 60—70 åren snabbt växt genom immigrationen — främst bortåt tre miljoner italienare — och nu närmar sig 18 miljoner, har stått relativt högt; analfabeterna uppgår nu till blott 15 procent och för åldersgruppen 14—21 år till mindre än 7 procent. Då argentinarna kallas Sydamerikas yankees beror det inte på hjärtliga förbindelser med USA, ty förhållandet mellan de båda länderna har tvärtom ofta varit kyligt eller spänt, utan på att framgångsrik aktivitet ansetts prägla argentinsk ekonomi. Å andra sidan har Argentina, liksom Sydamerika över huvud, länge stannat på ett kolonialt stadium: de utländska, särskilt de brittiska, investeringarna har varit

avgörande för den ekonomiska utvecklingen — landet har stundom kallats Englands femte dominion —, och exporten har alldeles övervägande bestått av jordbrukets och boskaps-skötselns produkter, medan industrivaror måst importeras.

Från dessa faktorer och från de väldiga ekonomiska vinster som det andra världskriget förde med sig för Argentinas del har Perón utgått i sin ekonomiskt nationella, om man så vill nationalistiska politik. Det har gällt att göra Argentina ekonomiskt "suveränt". En huvudlinje har varit inköp av utländska företag och deras överförande i statens ägo. Så har skett med järnvägarna och en rad stora slakterianläggningar, förut i engelsk ägo, med telefonnätet, som tidigare tillhörde ett amerikanskt bolag, och ett stort antal andra företag; de brittiska investeringarna, som före det andra världskriget var 5 milliarder dollar (lika mycket som vid det första världskrigets utbrott), har gått ned till några hundra millioner. Till dessa aktioner sluter sig bestämmelser om kontroll över utländska företag, skyldighet för dessa att huvudsakligen anställa argentinare och liknande föreskrifter. Omkring 70 procent av det i industrin investerade kapitalet beräknas nu vara argentinskt. Vidare har industrialiseringen och utbyggnaden av transportväsendet fortsatt med statlig uppmuntran eller i statlig regi och under starkt tullskydd för de inhemska företagen; med de luckor som följer av stor brist på mineralier tenderar Argentina att bli industriellt självförsörjande. En uppfattning av läget ger uppgifterna att 75 procent av folket lever i städer eller samhällen på mer än 1 000 invånare, att jordbruket sysselsätter blott en femtedel av arbetarna och att omkring en halv million av de bortåt 3 millionerna arbetarna inom industri, handel och samfärdsl är i statstjänst.

I början av den perónska regimen talades mycket om uppdelning av storgodsen och "kolonisering" genom småbrukare.

I huvudsak har dock de stora latifundierna förblivit orubbade, och starka skäl finns utan tvivel för åsikten att Argentinas väldiga slätter är särskilt lämpade för stordrift. Jordbruket har hört till statens stora inkomstkällor genom att produkterna inköpts till fixa priser och sedan för vida högre belopp sålts till utlandet, och det har på detta sätt fått betala en del av industrialiseringsprocessen.

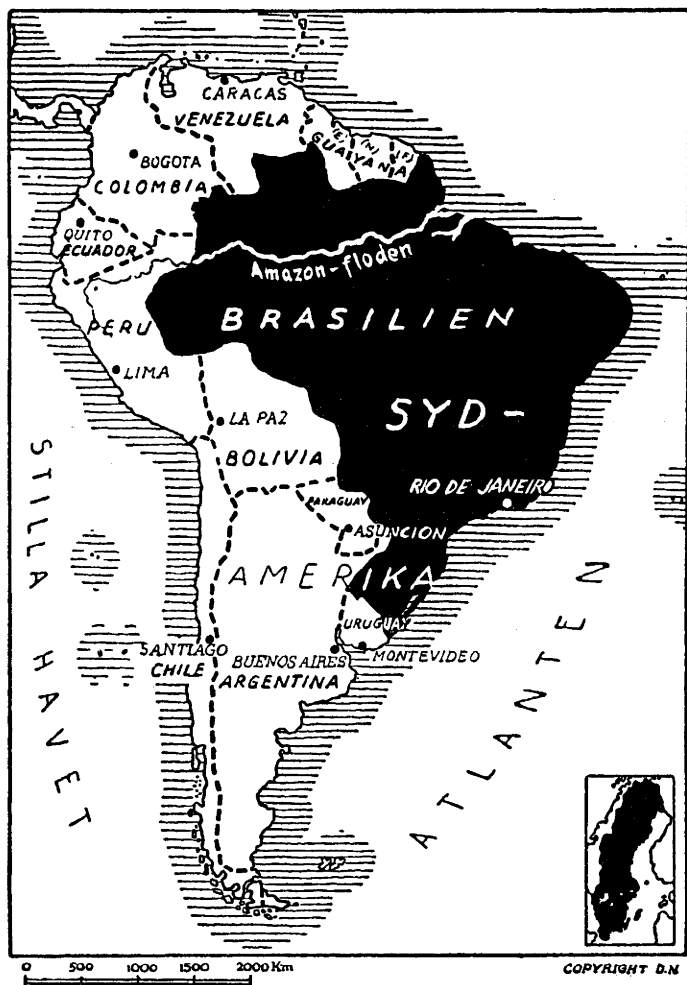
Den femårsplan för industrialisering, nybyggnader osv. som uppgjordes 1946 har inte kunnat genomföras i sin helhet, och regeringens aktivitet, jämte de stora importöverskotten vissa år, har lett till väldiga statslån och snabbt sjunkande valuta. För närvarande tycks en "reformpaus" vara påtänkt samtidigt som regeringen synes vilja inrikta sig på att stegra jordbrukets effektivitet genom stöd av dess maskinella utrustning.

Den demokratiska oppositionen står samlad kring kravet på de medborgerliga friheternas återupprättande och diktaturens avskaffande, men är i övrigt splittrad. På konservativt håll — om något konservativt parti kan man knappast längre tala — kritiseras socialiseringspolitiken och delvis de sociala reformerna som ekonomiskt ödeläggande. De radikala, som bildar huvudparten av oppositionen, betecknar kyrkopolitiken som reaktionär och bekämpar tendenserna till statsmonopol och statsdrift. De av staten ledda företagen borde styras under någon form av ekonomisk demokrati; i fråga om jordbruket krävs uppdelning i viss omfattning på småbruk. Socialdemokraterna, tidigare det största partiet i huvudstaden och ännu 1948 med 115 000 röster av 600 000 i denna stad, skyller sin tillbakagång på immigrationen från Sydeuropa och inflyttningen från landsbygden; partiet, som förut var marxistiskt av tysk typ, ser nu sin förebild i det engelska arbetarpartiet. Man kritiserar regeringens "statssocialism" med samma argu-

ment som de svenska socialdemokraterna för femtio år sedan och begär liksom radikalerna en förvaltning av de offentliga företagen genom ekonomisk demokrati; jorden bör socialiseras men upplåtas åt småbrukare genom arrende; bandet mellan kyrka och stat bör helt brytas.

Inom dessa partier, och inte minst socialdemokratin, möter fasta grundsatser och idealitet — de har härdats under dikturen. Men man får inte något intryck av slagkraft och segervisshet.

Anm. Sedan detta skrevs, har undertryckningen av den fria pressen i Argentina snabbt fortskridit. Omkring 150 tidningar har förbjudits; La Prensa och La Nación får ännu utkomma men har i skilda avseenden utsatts för trakasserier och underkastats kontroll.



Karta över Brasilien och övriga Sydamerika.

Brasiliansk politik efter Vargas' diktatur

Den militärjunta som omedelbart efter kejsardömet störtade år 1889 tog hand om statsmakten i Brasilien utfärdade sina förordningar "med arméns och flottans fullmakt och i folkets namn". Då Getulio Vargas, president genom en militärkupp år 1930, sju år senare utgav en ny författning, sade han sig handla "med stöd av den väpnade makten och i enlighet med den allmänna opinionens önskningar". I oktober 1945 avsatte armén Vargas utan att ett skott lossades; hans efterträdare under provisoriet före de allmänna valen, ordföranden i högsta domstolen Linhares, tillkännagav regimskiftet i samma ordalag som den fallne diktatorn använt för att konstituera en halvt totalitär författning.

Det är alltså inte förvånande att armén i Brasilien ofta omtalas som den högsta maktfaktorn. Den jämföres med statschefen under kejsardömet; liksom dom Pedro är generalerna den sammanhållande och stabiliserande kraften, de ingriper som statsintressets, kanske också som folkviljans målsmän för att återställa en rubbad balans och genomföra nödvändiga regim- eller regeringsskiften. Uppfattningen är visserligen överdriven; de flesta presidentbyten i den sextiåriga brasilianska republiken har ägt rum utan någon militär aktion. Men de militära chefernas roll, både bakom och framför kulisserna,

har varit betydande, och vid flera tillfällen har det varit dessa chefer som realiserat en av stora folkgrupper hyst önskan om ändring i styret.

Förklaringen kan helt enkelt sägas vara att Brasilien, likt andra sydamerikanska länder, visat sig oförmöget att förverkliga en demokratisk ordning. Orsakerna härtill är emellertid i viss utsträckning för Brasilien speciella. De delstater som bildar Brasiliens förenta stater har haft och har vidsträckt självstyrelse, och banden mellan rikets olika delar är av detta och andra skäl — den väldiga ytvidden, de regionala olikheterna, den glesa befolkningen — lösare än på annat håll. Det har hittills inte visat sig möjligt att bilda någorlunda fasta unionella partier; lokala och personliga, ofta i hög grad tillfälliga förbindelser har blivit politiskt bestämmande.

Härtill kommer en annan omständighet. Staterna från Minas Gerais i norr till Rio Grande do Sul i söder har på grund av sin befolkningstillväxt och sin relativt snabba ekonomiska utveckling blivit alltmer dominerande; nu beräknas de på en sjättedel av Brasiliens ytvidd hysa över 60 procent av befolkningen, och vid de senaste valen har de — tack vare jämförelsevis låg analfabetism och stort politiskt intresse — levererat omkring 70 procent av rösterna. Inom denna dominerande grupp av stater dominerar de tre folkrikaste: Minas Gerais, São Paulo och Rio Grande do Sul, med en åttondel av ytvidden, omkring 45 procent av befolkningen, vida mer än hälften av produktionen och hälften av de röstande. Den riktning eller den person som lyckas få makten i en av dessa stater blir därmed ofta aspirant på makten i unionen. Före Vargas brukade presidenturen alternera mellan de båda förstnämnda staterna. Vargas själv var från Rio Grande do Sul, men stöddes också av Minas Gerais mot det mera industrialiserade och radikala São Paulo. Under vissa skeden har polisstyrkorna i dessa sta-

ter varit nästan lika starka som den brasilianska armén; det är i dessa områden, ur framstegssynpunkt Brasiliens centrum, som de politiska riktningarna och kandidaterna tävlar — liksom maktstriden i Italien före fascismen utkämpades på slätterna i norr och söderns efterblivna provinser blev ett byte för segraren. I den striden har armén kunnat bli tungan på vågen.

Vargas, som rättfärdigade sin kupp med att han genom fusk berövats presidenturen vid valen 1930, blev efter hand diktator, i första hand stödd av armén, men med all säkerhet också av betydande folkgrupper. En ny, relativt liberal författning av 1934 blev aldrig tillämpad; samma öde fick den i motsatt riktning gående, egenmäktigt utfärdade författningen av år 1937; Vargas regerade utan representation och utan att organisera ett statsparti. Makten koncentrerades hos unionen; statsguvernörerna avsattes genom "intervention" och ersattes av Vargas' redskap. År 1932 krossades efter hårda strider ett uppror i São Paulo, år 1935 nedslogs kommunismen efter påstådda förberedelser till revolt, år 1938 kom efter ett allvarligt kupp-försök turen till Brasiliens nazister — "integralisterna". De medborgerliga friheterna inskränktes genom de vanliga metoder, men i stort sett synes diktaturen ha varit mildare än den nuvarande argentinska; Vargas' vilja och förmåga att vinna motståndare med en blandning av försonlighet, eftergifter och hot är berömd.

Någon mera utformad ideologi förkunnade inte Vargas. Då en nazistisk seger syntes sannolik talade han om att "de kraftfulla och livsdugliga folken måste följa sina aspirationer i stället för att uppehålla sig vid att betrakta det som upplöses och faller i ruiner. Vi måste förstå vår tidsålder och röja upp med döda idéer och förtvinade ideal." Ett par år senare gick han i kriget på USA:s sida och skickade en division till Europa;

under slutet av sitt styre gjorde han uppenbara försök att vinna kommunistiskt stöd. I det hela företecknade hans politik den argentinske diktatorns. "Den nya staten" — som det hette i den officiella terminologin — var nationell och i viss mening socialt radikal; med kyrkan underhölls goda förbindelser. Det utländska inflytandet skulle minskas genom investeringsrestriktioner och förbud mot anställning av främlingar i Brasilien utöver vissa kvota. Brasiliens sekelgamla beroende av några få exportvaror — kaffe, bomull, socker, hudar — borde övervinnas genom industrialisering; gruvdrift och industri uppmuntrades av staten, en rad kommersiella och industriella företag startades i statlig regi. En modern socialpolitisk lagstiftning kom till stånd samtidigt som fackföreningarna inlemmas i staten och strejker förbjöds. Särskilt under diktaturens senaste år kunde man tala om en tendens till nationell och auktoritär socialism.

Ett växande missnöje föranledde Vargas att i början av år 1945 låta en rad begränsningar av tryck- och yttrandefrihet falla; några månader senare utlovades fria och demokratiska val — med rösträtt även för kvinnor. Då valdagen närmade sig syntes Vargas tveka; å ena sidan verkade han för nominering av ur hans synpunkt lämpliga kandidater, å andra sidan vidtog han förberedelser till en ny kupp. Då slog militären till, ledd av krigsministern general Monteiro; Vargas tvangs att resa hem till sitt gods i Rio Grande do Sul, och fria val av president och representation — som tillika blev konstituerande församling — ägde rum den 2 december 1945.

Inför valen, de första sedan 1933 — då ett författningskonvent valts —, bildades nya partier, i regel med intetsägende eller missvisande namn. Det parti som enligt vanligt språkbruk skulle betecknas som konservativt kallade sig socialdemo-

krater; enligt vissa uppgifter fick en av partiets ledare tanken på detta namn från Sverige. Partiets presidentkandidat blev general Enrico Dutra, som samarbetat med Vargas, men ansågs vara klar demokrat; den katolska kyrkan stödde oförbehållsamt detta parti, som därför antas ha vunnit en stor del av de nya kvinnliga väljarna. Såsom andra huvudparti uppträdde nationaldemokraterna (União Democrática Nacional) med flyggeneral Eduardo Gomes som kandidat. Skillnaden mellan de båda partierna är omtvistad. Men kanske vågar man säga att Gomes' anhängare var mera bestämt demokratiska och samtidigt mera ekonomiskt liberala — enligt många var partiet därför från social synpunkt konservativare än Dutras parti. Vid valen segrade Dutra med 3 252 000 röster av 5 871 000; Gomes fick 2 039 000 röster och den kommunistiske kandidaten Fiuza 570 000 röster. Det låga röstetalet vid detta och följande val bör observeras; det beror väsentligen på att en stor del av befolkningen (sannolikt 50—60 procent) ställs utanför genom att analfabeterna saknar rösträtt. Vid valen av representation — tillika konstituerande församling — blev resultatet i stort sett detsamma, om ock partisplittringen vid dessa val var vida större.

De följande valen bör redan i detta sammanhang beröras. Efter kompletterande val år 1947 hade socialdemokraterna 157 platser av deputeradekammarens 304, nationaldemokraterna 77 och kommunisterna 14. Ett parti kring Vargas, med radikala sociala reformer på programmet (brasilianska arbetarpartiet) räknar 23 platser, huvudsakligen i Rio Grande do Sul. Härtill kommer en rad småpartier: det sociala framstegspartiet, samlat kring den radikale demagogen Ademar Barros — guvernör i São Paulo 1947 —, det socialistiska partiet, närmast motsvarande våra socialdemokrater, ett katolskt parti, ett liberalt parti, ett fascistiskt-integralistiskt parti osv.

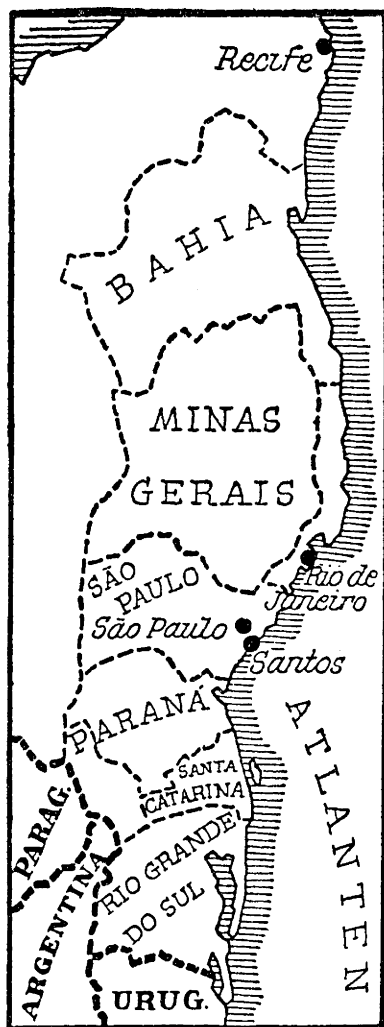
Varje uppräknning av partierna är emellertid ägnad att ge ett felaktigt intryck av klarhet och stabilitet. Merendels består partierna av lösa, personligt och regionalt bestämda sammanlutningar eller rättare allianser, och en verklig bild av situationen skulle kunna vinnas blott genom en detaljundersökning av läget i de olika delstaterna — ehuru väl även detta läge är oklart och skiftande. Vid samtal med partiledarna i deputeradekammaren fick jag i regel samma svar på mina frågor: uttalanden så allmänna att de inte förtjänar att återges, starkt framhållande av att partierna — utom möjligen den talandes — var knutna till vissa personer och främst var inriktade på att vinna makten, varför någon anledning inte fanns att fördjupa sig i partiprogrammen; betecknande är för övrigt att insikten i dessa program uppenbarligen var obetydlig och att flertalet ledande politiker var ur stånd att redogöra ens för den rent formella partisituationen i kammaren. Hur lösligt hela partiväsendet är framgår bäst av att valen till delstaternas representationer ofta ger andra utslag än de nationella valen. Vid valen till statsrepresentationerna år 1947 stannade exempelvis socialdemokraterna vid 1,6 millioner och nationaldemokraterna vid 1,1 million röster av 5,2 millioner avgivna; Vargas' parti fick nära $\frac{3}{4}$ million röster.

Kommunisternas röstetal, omkring 10 procent år 1945, ökades till över 15 procent år 1947. Kommunismens reella betydelse ökades genom dess starka koncentration till de stora städerna. I huvudstaden har kommunismen erövrat bortåt 30 procent av rösterna, och i städer som Santos, Recife och São Paulo har liknande siffror uppnåtts. Det var alltså en allvarlig fara för regimen man ville avvärja genom det domstolsutslag i maj 1947 som upplöste det kommunistiska partiet — med stöd av författningens förbud mot riktningar ”som är oförenliga med den demokratiska styrelseform vilken bygger på ett flertal par-

tier och på garantier för mänskliga rättigheter” — samt det parlamentsbeslut i januari 1948 som uteslöt kommunisterna ur representationen.

De löften om återgång till en demokratisk ordning som givits av den nuvarande regimens män har i viktiga hänseenden infriats. Med det undantag som kommunistförbudet innebär är tryckfrihet och yttrandefrihet reellt erkända; även i den privatägda radion får skilda politiska ståndpunkter framträda. En undantagslagstiftning, som ger presidenten nära nog obegränsade befogenheter vid oroligheter och kriser, kvarstår emellertid från Vargas' tid. Detsamma gäller lagar och praxis i fråga om fackföreningarna; dessa står under regeringens kontroll och styrs till större delen genom regeringsombud, obligatorisk skiljedom vid tvister är stadgad och strejker alltså förbjudna. På dessa båda områden är dock en ny lagstiftning av mer liberal karaktär under behandling i representationen. I sin allmänna politik fullföljer de styrande Vargas' arbete för industrialisering och ekonomisk sanering i samband med omfattande statsingripanden och starka inslag av statsdrift; om framgången av 1948 års femårsplan (Salteplanen) är det ännu för tidigt att fälla ett omdöme.

De båda huvudpartierna, socialdemokrater och nationaldemokrater, har jämte ett par mindre partier under de senaste åren bildat ett slags koalition — inför hotet från Vargas, Barros och kommunisterna. Man söker komma överens om en presidentkandidat till valen 1950; till aspiranterna räknas vicepresidenten Ramos (Dutra kan ej omväljas) och den år 1945 besegrade Gomes. Rykten går om att Vargas, nu 68 år, skall ställa upp till valet; han anses ha stora sympatier bland arbetarna. Till kommunistympatisörerna vädjar än mer påtagligt Barros, som valdes till guvernör i São Paulo med kommunis-



COP. D.N.

Karta över Brasiliens sydöstra stater.

ternas stöd; många ser i honom Brasiliens Perón, hänsynslös, demagogisk och fri från ideologiska hämningar.

Inför de stora av maktvilja, regionala och personliga förhållanden präglade grupperingarna glömmar man ofta bort de små riktningar för vilka åsikterna i sakfrågor är bestämmande. Till dessa hör det socialistiska partiet, bildat först år 1946 och med ett starkt intellektuellt klientel; partiet vill verka för socialisering i förening med s. k. ekonomisk demokrati men avvisar Vargas' "statssocialism" likaväl som den doktrinära marxismen; dess ledare, professor Hermes Lima — en av partiets tre representanter i deputeradekammaren —, hör till de få betydande gestalterna i brasiliansk politik. En radikal katolsk riktning framträder dels inom det obetydliga kristligt-demokratiska, dels inom det nationaldemokratiska partiet; man kräver sociala reformer och jordens uppdelning på småbruk, men är mot ytterligare socialisering. Till riktningens ledare hör en ung man med ovanlig begåvning, Carlos Lacerda, som i den nya tidningen *Tribuna da Imprensa* fått ett språkrör för sin politik och som arbetar för att vinna majoritet inom det nationaldemokratiska partiet.

Sedan länge har Brasilien kallats ett framtidsland; kombinationen av stora naturrikedomar och allmän efterblivenhet förklarar beteckningen. Med tanke på de skönmålningar som publicerats på svenska och av svenska kritiker fått höga vitsord — t. ex. Stefan Zweigs groteska *Brasilienbok* — är det befogat att med några få sakuppgifter, bland de otaliga som kunde användas, klargöra att efterblivenheten fortfarande är markerad, även med hänsyn till sydamerikanska förhållanden. De sociala skillnaderna är oerhörda; här om någonsin kan man tala om palats och kojor sida vid sida. En telefon kommer på 100 invånare mot 4 i Argentina, 20 i Sverige och 24 i USA;

blott 664 av de 1 600 städerna har telefon, och av dessa ligger bortåt 500 i Minas Gerais, São Paulo och Rio Grande do Sul. Någon avsevärd höjning av den stora massans levnadsstandard under senare tid kan inte fastställas; däremot växer kapitalvinsterna snabbt; beskattningen är föga progressiv, med ett tak på 30 procent vid inkomster över 35 000 dollar. Analfabeterna beräknas vara minst 50 procent av befolkningen, enligt mångas uppskattning 60—70 procent. Medellivslängden i storstäderna, där hälsovården är bäst, är 40—44 år, mot över 60 år i USA och Sverige; bäddarna på sjukhusen är ungefär lika många som i Sverige (i absoluta tal). År 1940 levde 68 procent av befolkningen på jordbruk och boskapsskötsel, som i USA 1850 och i Sverige 1870.

Det undangömda rasproblemet

I handböcker om Sydamerika påstås ständigt att rasfördomar knappast finns och att rasproblemet — trots förekomsten av vita, negrer och indianer i en rad stater — inte spelar någon roll. Särskilt betonas den rasliga likställigheten i Brasilien, där dock speciella förutsättningar finns för uppkomsten av svårlösta rasfrågor. För ett århundrade sedan var efter all sannolikhet majoriteten av den brasilianska befolkningen, om man bortser från de vilda indianstammarna, rena negrer, importerade från Afrika för att tjäna de härskande portugiserna som slavar, och ännu för femtio år sedan var flertalet negrer eller mulatter. Först den starka invandringen under de senaste årtiondena har givit de vita kvantitativ övervikt. För närvarande beräknas av en befolkning på bortåt femtio millioner 50—60 procent vara vita, 15 procent negrer och återstoden — utom några hundra tusen indianer — en blandning av vita, röda och svarta, främst mulatter. Att beräkningarna är osäkra och inte kan vara annat behöver knappast understrykas — med den väldiga rasblandningen följer att gränserna blir än mera flytande än på andra håll. Det bör tilläggas att negerslaveriet avskaffades först år 1889 och att negrerna och mulatterna är särskilt talrika i de nordöstra staterna (såsom Bahia och Per-

nambuco), vilka under slavtiden hade större betydelse i det brasilianska samhället än senare.

Till framhållandet av rasernas likställighet i Brasilien — och i Sydamerika i allmänhet — knyts emellertid ofta två reflexioner som inger vissa misstankar hos läsaren. Den ena, formulerad exempelvis av lord Bryce, går ut på att den skillnad som finns snarare är "en skillnad i rang och klass än i färg". Meningen är tydligen att negrerna — vid vilkas ställning jag här skall stanna — inte är underordnade på grund av sin svarta färg, utan därför att de bildar en lägre samhällsklass. Men ett uttalande som detta kan fattas endast på två sätt: antingen utgår iakttagaren från att negrerna är reellt underlägsna, vare sig det är på grund av lägre intelligens eller lägre moral, och ser i deras låga ställning ett resultat av denna underlägsenhet, eller konstaterar han helt enkelt att negrerna, oberoende av individuella kvalifikationer, står socialt lågt — och vilken rasdiskrimination kan vara fullständigare än den som generellt gör den ena rasen till en lägre klass än den andra? På existensen av en undagömd rasskillnad tyder också den vanliga reflexionen att en neger, eller snarare en mulatt, som socialt avancerar i Brasilien därmed förvärvar rätten att kallas vit och att man överhuvud betecknar en person som vit då inte hans hudfärg utesluter varje tvivel om att han är neger. Denna konvention kontrasteras mot den nordamerikanska, enligt vilken varje spår av svart härkomst gör en person till neger. Men visar inte i själva verket dessa attityder, som anförs som bevis på rasernas likställighet, att de inte är likställda, att man blott på skilda sätt söker dölja motsättningen?

De tre nu anförda standardfraserna i rasfrågan — att likställighet råder, att det föreligger en skillnad beroende på social ställning, men inte på färg, att i tvivelaktiga fall personer, och särskilt personer på högre social nivå, anses vara vita — kan

användas som utgångspunkter för en analys av rasfrågan i Brasilien (och efter allt att döma i flera sydamerikanska stater). Med dessa satser som ledtråd skall jag först redogöra för några omedelbara intryck och erfarenheter.

Den som med kännedom om nordamerikanska förhållanden kommer till Brasilien blir genast slagen av de många uttrycken för likställighet raserna emellan. Någon legal eller konventionell diskrimination av den typ han känner till finns inte, den saken är klar. Inga hinder för giftermål, ingen uppdelning av offentliga skolor och universitet, ingen segregation på järnvägar eller i parker och nöjeslokaler som i sydstaterna i USA. På den flottaste badstranden i Rio badar vita, mulatter och negrer tillsammans; de rena negrerna är visserligen inte många, men de finns där ändå. En främling som blott iakttar de yttre förhållandena kan vistas i årtal i detta land utan att observera någon rasfråga — och inte sällan gör han det också.

Den andra iakttagelsen är däremot dubbeltydig. Jag träffar i den överklassmiljö som en jäktad politisk journalist får kontakt med en och annan person vars hudfärg gör inslaget av negerblod ostridigt — men dessa personer anses för vita. Det duger inte att, som i USA vore naturligt, fråga vederbörande om hans situation som neger; det vore en oförsämndhet, ty mannen är konventionellt vit, även om han är vida svartare än otaliga nordamerikanska negrer. Här exemplifieras alltså satserna om presumption för vitheten och om vitheten som i viss utsträckning inte en färg, utan en social egenskap. I USA finns många vita negrer — deras härkomst är känd, och därmed är saken klar —, i Brasilien finns många svarta vita. Det visar att hudfärgen inte ovillkorligen diskvalificerar, men också att det är ett relativt mycket litet antal negrer som genom extraordinära prestationer når den ställningen att de förvandlas till vita

— eljest vore hela uttryckssättet meningslöst. Svenskar som i årtal bott i Brasilien berättar att de endast i enstaka fall på jämställd fot kommit i ytlig kontakt med färgade, och naturligtvis då med färgade av denna socialt vittvättade kategori.

En tredje iakttagelse ger en mera bestämd indikation. I ett slags byar på Rios bergssluttningar, favellass, bor en stor del av stadens negerbefolkning, men nästan inga vita. Dessa favellass beskrivs ibland med hänförelse av personer som lyckas se det mänskliga eländet som ett pittoreskt inslag i en landskapsbild; de är i realiteten, med sina usla kojor, i vilka en svensk bokstavligen inte skulle vilja härbärgera ett svin, en skandal i en stad av Rios storlek och rikedom. Den bilden klargör hur begränsad den legala likställighetens betydelse är om det inte finns en skymt av social likställighet — att skamfläcken här som på många andra håll blivit en turistattraktion gör inte saken bättre.

Samtal om negrernas ställning leder till att man definitivt "upptäcker" rasfrågan. Hos de flesta brasilianer möter ett stolt framhållande av den totala likställigheten jämte ovilja att gå närmare in på saken. Men åtskilliga personer som utan speciell kunskap och utan närmare reflexion gör "självklara" anmärkningar ger en god vägledning. En sympatisk läkare beklagar att negrerna står så lågt; tyvärr är de lata och lyckliga i sin lättja och kommer därför inte någonstans; bäst är de som ammor och barnsköterskor. En svensk affärsman berättar att de brasilianska tjänstemännen på hans kontor inte gärna ser att någon färgad blir anställd i liknande befattningar. På min fråga: "Tror man rent av att negrerna luktar?" blir svaret: "Ja, men de luktar ju, det vet alla människor"; förgäves omtalar jag att även sydstatsmän av gamla stammen i USA nu blivit klara på att den fördomen är en fördom. Jag får reda på att negrer avvisas från de finare hotellen, att de inte får sitta på de bästa

platserna på teatern, att de inte blir invalda i förnäma klubbar, att man söker hålla dem borta från vissa bostadsområden — allt detta gäller "riktiga" negrer eller mulatter, inte sådana som på grund av markerat socialt avancemang blivit vita. Jag får reda på att endast inom de fattigaste folkgrupperna vita gifter sig med negrer eller mulatter och att ett sådant giftermål alltid betraktas som en deklassering. Man påstår att negrerna i favel-las vill ha det som de har det, att de avskyr ordning, bekvämlig-het och trygghet; riktiga negrer går väl an, men rasbland-ningen ger dåligt folk. Kort sagt, fördomarna väller fram, något mindre ymnigt och aggressivt än inom vissa kretsar i USA, men lika tryggt och oemotståndligt.

Vad man kan kalla illegal men offentlig diskrimination lär emellertid förekomma endast i få fall. Av gammalt antar mari-nen — det förnäma vapnet i Brasilien — endast vita officers-aspiranter; under Getulio Vargas utfärdades en hemlig skri-velse med order till armén att iaktta samma princip. Denna mot författningens likställighetsregel stridande ordning har på-talats i representationen, men åtminstone inom marinen upp-rätthålls den fortfarande. På många håll påstår man att de privata likaväl som de offentliga diskriminationstendenserna stegrats på senare tid, möjligen under inflytande både av nazismen och av den amerikanska intoleransen i negerfrågan.

I USA finns ett antal stora organisationer som med politiska och andra medel verkar för förbättring av negrernas ställning. Det står i full överensstämmelse med den brasilianska ideologi enligt vilken något rasproblem inte finns att dylika organisa-tioner saknas i detta land. Inte ens negrerna har samlats till större aktioner; den individuella framgången i enstaka fall har fått tjäna som ersättning för det kollektiva framsteget. På senaste tiden har dock några speciella negertidskrifter fram-trätt med anspråk på att företräda rasens strävanden. Sålunda

utkommer sedan i våras i Rio "Quilombo" — ordet betyder en tillflyktsort för flyende slavar — ägnad "negrernas liv, problem och aspirationer". Tidskriften reagerar mot alla diskrimineringstendenser; nyligen publicerade den namnen på ett antal religiösa skolor och välfärdsinrättningar som öppet och systematiskt begränsade sin verksamhet till vita. Man understryker hur litet som gjorts för att höja negrernas nivå efter slaveriets avskaffande och kräver en rad reformer, såsom förbättringar i undervisningsväsendet, avskaffande av diskrimineringen inom de militära skolorna och en lagstiftning som efter nordamerikanskt mönster möjliggör ingrepp mot privat diskriminering. Till nästa år förbereds en kongress av brasilianska negrer för överläggning om gemensamma problem.

Genom en till Brasilien utvandrad europeisk vetenskapsman lyckades jag komma i beröring med några bildade, intellektuella och om sin ställning medvetna negrer — en kategori om vars existens de flesta vita tycks sväva i okunnighet. Vad dessa negrer klagade över, utom den öppna och dolda diskrimineringen, var främst bristen på utbildningsmöjligheter. De kände väl fördomarna och svårigheterna i USA, men betraktade dock ur sin synpunkt det amerikanska samhället som ett stort framsteg i jämförelse med det brasilianska. "Där kan i alla fall negrerna få lära sig något, även i sydstaterna har de möjlighet att vinna bildning och kunskap; här är vi dömda till okunnighet och elände." Det var egendomligt att höra dessa ord i ett land som just ur rassynpunkt så ofta prisats på USA:s bekostnad.

Den ganska livaktiga brasilianska sociologin har ägnat negerbefolkningen stort intresse, men det är den historiska och vad vi brukar kalla den etnografiska synpunkten som dominerat. Det mesta som skrivits om negrerna skulle hos oss beteck-

nas som folklivsforskning; man beskriver deras speciella sedvänjor, festerna, danserna, musiken, kläderna, de religiösa föreställningarna och riterna med deras egenartade blandning av afrikanskt och katolskt. Negrernas sociala ställning och liv i samtidens Brasilien har, enligt vad en rad sociologer försäkrat mig, inte skildrats av någon brasiliansk forskare. Kontrasten är stor mot USA, där en mängd framstående socialvetenskapare publicerat minutiösa detaljstudier likaväl som stort lagda översikter. Delvis kan den brasilianska vetenskapens attityd förklaras av att det statistiska underlaget för studier är ytterligt bristfälligt. Man kommer dock inte ifrån intrycket att undersökningar av negrernas faktiska och aktuella ställning ter sig oroande ur den officiella likställighetsideologins perspektiv och att det ligger en mer eller mindre medveten eskapism i koncentrationen till egenartade och pittoreska ting. Även inom forskningen förmärks en negerromantik som döljer eller undviker insikten om negrernas verkliga läge.

Att negrerna med få undantag utgör en underklass, om man så vill en underklass inom underklassen, är ostridigt. Varje uppgift, varje iakttagelse visar att så är fallet; överallt är negrerna sysselsatta i de sämst betalda yrkena, de bor sämst, är okunnigast, dör tidigast. Det är inte negrerna i dansklänningar eller rituella högtidskläder — ofta exponerade i brasilianska arbeten — som är signifikativa för negrernas situation, utan trasorna och undernäringen i slumkvarteren. Statistik är det i regel omöjligt att förete; en generell uppgift har emellertid en nordamerikansk forskare fått fram ur 1940 års folkräkning, nämligen att blott 16 procent av negrerna — mot 39 procent av de vita — kan läsa och skriva.

Det ojämförligt viktigaste arbetet på detta område skrevs för några år sedan av en annan nordamerikansk vetenskapsman, Donald Pierson. Arbetet heter "Vita och svarta i Bahia"

och belyser rasernas sociala läge i staden Bahia (Salvador), vars befolkning beräknas bestå av omkring 20 procent negrer, 50 procent mulatter och 30 procent vita. Vid undersökningen av rasfördelningen inom olika yrken och samhällsgrupper fann Pierson det mest markerade sammanhang mellan socialt avancemang och vit hudfärg. I de lägst betalda yrkena dominerar negrerna; bland hamnarbetarna är exempelvis 93 procent svarta och 7 procent mulatter (inga vita), bland skomakarna 74 procent svarta, 23 procent mulatter, 3 procent vita. Ju högre man kommer, desto ljusare blir hudfärgen. Bland de lägre polistjänstemännen är hälften svarta och blott ett fåtal vita, bland de högre finns inga rena negrer. Av affärsmännen är 75 procent vita och resten mulatter med i regel relativt vit hudfärg. Av prästerna är flertalet vita, och rena negrer påträffas inte. I de finare klubbarna finns inga negrer och få mulatter. I folkskolorna utgör negrer och mulatter flertalet, i de privata och särskilt de religiösa skolorna dominerar de vita. Inom de högre skolorna (universitet, tekniska utbildningsanstalter) finns 2 procent negrer, 16,7 procent mulatter och över 80 procent vita. I statslegislaturen är 67 procent vita, återstoden mulatter av vitaktig typ (en neger). Det kan tillfogas att ingen enda neger för närvarande har säte i den nationella kongressen. — Ödets ironi vill att en brasiliansk sociolog utgav ett arbete om negrerna i Bahia (Filho, "O Negro na Bahia") ungefär samtidigt som Piersons för honom obekanta bok utkom på portugisiska; här finns inte ett ord om de saker Pierson behandlar, blott historiska och folkloristiska notiser.

För den som inte tror på negrernas medfödda undermålighet — och efter erfarenheterna och forskningarna i USA kan endast okunnigheten göra det — står det klart att situationen i Brasilien måste bero på dels att de fattigare folkgrupperna över huvud har små utbildnings- och avancemangsmöjligheter, dels

att negrerna genom ett slags självfallen social diskriminering hålls nere mera effektivt än de vita av samma sociala kategori.

Den historiska bakgrunden till skillnaden mellan negrernas ställning i Nord- och Sydamerika har diskuterats av många författare; en god sammanfattning har nyligen givits av en nordamerikansk forskare, Frank Tannenbaum (*Slave and Citizen*). Klyftan mellan vita och negrer under slavtiden var, framhåller man, inte lika djup i det latinska Amerika som i USA; rasblandningen var större i tropikerna, strafflagarna, de familjerättsliga bestämmelserna, lagarna om frigivning av negrer var mildare, negrerna infördes i större utsträckning i den religiösa gemenskapen. Ett skäl härför har man sett i att negerslaveriet förekom vida tidigare i latinska länder — i Spanien och Portugal på 1400-talet — än i de anglosachsiska kolonierna, ett annat i att den katolska kyrkan visade ett slags patriarkalisk tolerans, som var de protestantiska sekterna främmande. Någon motsvarighet till den sydstatsideologi före inbördeskriget som såg negerslaveriet som ett uttryck för Guds vilja och naturens visa avsikter har inte framkommit i Sydamerika. Huruvida dessa förhållanden medförde att negerslavarnas ställning genomsnittligt var bättre i Sydamerika än i USA:s söder har man dock knappast diskuterat, och utomordentliga svårigheter möter uppenbarligen vid ett grundligt försök till jämförelse.

Gilberto Freyre, Brasiliens mest berömde sociolog, har givit en skildring av slaveriet i Brasilien ("Det stora huset och slavkojorna", på engelska "The Masters and the Slaves") som formar sig till ett perspektiv på brasiliansk kultur, av författaren närmare utformat i ett särskilt arbete ("Brazil: An Interpretation"). Ur strängt vetenskaplig och framför allt ur källkritisk synpunkt har detta stora arbete uppenbara och ofta påtalade svagheter; de mest osannolika påståenden framförs som

ostridiga, med en eller annan resenär som kronvittne, och väldiga generaliseringar byggs på några få och tvivelaktiga uppgifter. Men boken är full av intressanta och fantasirika konstruktioner, och framför allt synes den vara viktig som ett auktoritativt uttryck för en av många bildade brasilianer mer eller mindre medvetet omfattad åskådning.

Freyre inte bara framhäver, utan förhärligar det svarta inslaget i portugisisk och brasiliansk kultur. Rasblandningen, påbörjad i Portugal, har fortsatt i Brasilien. De brasilianska plantageägarnas sensualism stegrades av den tropiska miljön, påstår Freyre, och han beskriver hur de genom sina harem av negresser befordrade den nya nationens uppkomst. Trots att de kvinnor det här gällde var slavar, förklarar Freyre att ett slags underlägsenhetskänsla drev männen att söka dem; på den iberiska halvön hade de bruna morerna framstått som den härskande rasen, och därför såg portugiserna i mörkhyade kvinnor något förnämt och åtråvärt. Pionjärernas brist på vita kvinnor verkade på samma sätt i rasblandningens tjänst. Miljöerna både i den gamla och den nya världen har därför samverkat till att skapa brasilianernas enastående tolerans, eller rättare brist på rasmedvetande. Negrernas nuvarande sociala ställning berörs (i boken om Brasilien) icke alls, och de faktiska diskriminationstendenserna avfärdas med några ord; militärens hållning mot negrerna är blott "ett neurotiskt uttryck" för det komplex, den skuldkänsla som tanken på slaveriet framkallar — och är alltså strängt taget ett bevis på ömsinhet. Brasilien är framför andra länder "en etnisk och social demokrati". Freyre går ett steg längre och förklarar att portugiserna i Brasilien genom att företräda skilda raser, kontinenter och kulturer fått en särpräglad komplicerad och splittrad personlighet; motsättningarna i karaktären gör dem emellertid mera dramatiska, rika och subtila "än enklare folk därför att

de utvecklade en speciell förmåga att uppbära och rentav harmonisera motsättningar". Författaren är tydligen omedveten om att så gott som alla tänkare i genren nationalkaraktärer med samma djupsinniga motivering bevisar det egna folkets överlägsenhet.

Det finns intet tvivel om att Freyre verkligen tror på den likställighetens triumf i Brasilien om vilken han ständigt talar; av medveten oärlighet finns inte ett spår i hans skrifter. Men lika tydligt är att man genom detta sätt att se saken kommer ifrån de reella problem som kallar på lösning. Toleransens ideologi blir ett medel att undfly realiteterna, både de rasliga och de sociala realiteterna. Brasilien är en "etnisk och social demokrati" — trots att vid sidan av ett fåtal rika väldiga folkgrupper, och främst praktiskt taget alla negrer, lever i elände. Brasilianen blir en bestämd personlighet — om han är vit eller neger spelar ingen roll —, och därmed förvandlas rasfrågan helt behändigt till en illusion.

Till denna hållning hör en benägenhet att se ned på sådana ting som inkomster och bildning som något materiellt, något "yttre". Typiskt är då Freyre skriver att man inte får över-skatta läs- och skrivkunnighetens betydelse; kulturen är, menar han, något vida djupare. Ehuru ingen människa nu för tiden är på en gång nog originell och nog djärv att ta avstånd från skolbildning för folkets massa, är en inställning av den art Freyre antyder med säkerhet av betydelse i Brasilien. Man talar om att de fattiga och okunniga ofta är lyckliga, ja, inte bara lyckliga, utan i besittning av den sanna kulturen, hjärtats bildning. En konservatism av denna typ bidrar att förklara det sociala framstegets ytterliga långsamhet i Brasilien.

Röda och vita i Uruguay

Det är en vanlig artighet att kalla Uruguay Sydamerikas Danmark. Några likheter är uppenbara. Landet är litet men efter sydamerikanska förhållanden relativt tätt befolkat: 2—2,5 millioner invånare, varav bortåt en million i Montevideo, på en ytvidd som är 40 procent av Sveriges. Naturen är leende och behaglig utan att vara romantisk i högre stil, de milslånga badstränderna och det milda klimatet gör Uruguay till Sydamerikas främsta turistland, och i det inre växlar skogar och betesfält i en måttligt kuperad terräng, vars högsta punkt uppnår knappa 700 meter. Boskapsstocken är den proportionsvis största i Sydamerika — avsevärt större än i Argentina — och dess produkter dominerar exporten, men vid sidan av den stora livsmedelsindustrin bidrar en rad andra industrier till ekonomisk balans. Ordet idyll har man inte ofta användning för i Sydamerika, men i fråga om Uruguay är det brukbart.

Främst lär emellertid jämförelsen med Danmark sikta på Uruguays höga politiska och kulturella standard. Intet annat land i det latinska Amerika har under de senaste fyrtio åren i så hög grad präglats av reell demokrati. Folkstyrelsen är inte bara en grundsats i författningen, utan en realitet i samhället. Röstretten är allmän, sedan tio år även för kvinnor, valen är väl organiserade och försiggår utan påtryckningar, den offent-

liga debatten är lika fri som i Västeuropa (även i den privatägda radion), fackföreningar och strejker är legalt och faktiskt tillåtna, intet parti och ingen form av propaganda har drabbats av förbud. Uruguay är den enda av Latinamerikas tjugu stater där presidenten saknar möjlighet att genom proklamation om belägringstillstånd sätta ordinära medborgerliga garantier ur kraft. Någon rasfråga finns inte, då antalet negrer och indianer är försvinnande litet; kontrasten mellan rika och fattiga är mindre än på andra håll i Sydamerika, och medelklassen är jämförelsevis stor; folkundervisningen är kostnadsfri och obligatorisk sedan sjuttio år, och inom de yngre generationerna finns knappast några analfabeter; religionsfriheten är total, men vid brytandet av bandet mellan stat och kyrka tillförsäkrades den katolska kyrkan så stora materiella förmåner att någon strid kring dessa frågor inte existerar. Vid samtal med politiker, publicister och vetenskapsmän känner sig en svensk vara i en förtrogen miljö.

Demokratin i Uruguay har stundom sagts bero på landets litenhet och befolkningens enhetlighet. Någon sanning ligger måhända i dessa hypoteser, men deras begränsning framgår vid en blick på Uruguays historia. Under många år tillhörde området omväxlande Brasilien och Argentina; sedan självständighet vunnits erövrades hela Uruguay utom Montevideo av en med Argentina förbunden upprorisk general; och först efter ett årtionde av inbördeskrig stabiliserades landet omkring 1850 med engelskt och franskt stöd som en buffertstat mellan Brasilien och Argentina. Uruguays politik under det senare 1800-talet liknar andra sydamerikanska staters med en serie av inbördeskrig, diktaturer och halvt revolutionära regimskiften. En mera fast och varaktig demokratisk regim kan dateras från 1904, då regeringen efter svåra strider nedslog ett upprorsförsök; sedan dess har endast jämförelsevis milda och

snabbt övergående ansatser till presidentiell diktatur förekommit.

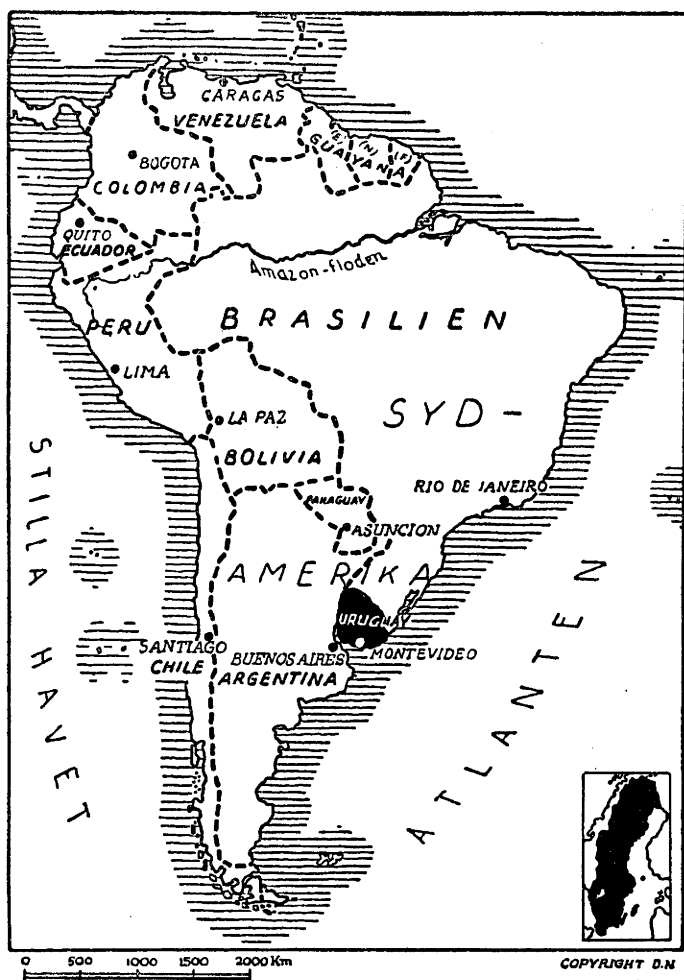
Maktstriderna i republiken förs nu, liksom för hundra år sedan, av två stora partier, röda och vita, "colorados" och "blancos". Ursprunget är det långa inbördeskriget före 1800-talets mitt; general Aribé, som stöddes av den argentinske diktatorn Rosas, hade en vit kokard till fälttecken, medan hans främste motståndare, general Rivera — som representerade den av Brasilien och västmakterna beskyddade riktningen — anlade den röda färgen.

Hur har dessa partier kunnat bevara sin ställning, vilka motsättningar har funnits och, framför allt, vilka motsättningar finns nu dem emellan? På många håll får man svaret att partierna är rena makt- eller valpartier, inriktade på att vinna presidenturen och majoritet i de båda kamrarna och därmed — kanske det mest väsentliga — de många tusen ämbeten som regeringen förfogar över; förr bestod varje parti av en genom vänskap och släktskap lierad grupp av ledande familjer med folkliga följen, nu är de utbyggda till stora valorganisationer, men syftena, om man så vill bristen på sakliga syften, har förblivit desamma. "Att jag är röd kan jag blott förklara med att min familj sedan ett århundrade är röd", är ett av de svar jag får, ett annat att "min far var vit, därför är jag vit, så enkel är saken". Som bevis på traditionens bestämmande inflytande anför man att både röda och vita är uppdelade i fraktioner, som ofta bättre samarbetar med en fraktion inom motpartiet än med de egna partivännerna. Den egentliga realskillnaden mellan partierna säges bestå i att de röda nästan oavbrutet haft majoriteten och makten, varför de vita blivit inriktade på opposition och kritik i stället för på positiv verksamhet.

Det finns utan tvivel riktiga och väsentliga drag i denna bild, som för tanken på de demokratiska och republikanska par-

tierna i USA, med deras sammanhållning i rena maktfrågor och splittring i sakfrågor. Men det är likväl tydligt att åtminstone de senaste årtiondena de röda och vita i Uruguay, liksom demokrater och republikaner i USA efter Franklin Roosevelt, i stort sett företrätt skilda politiska tendenser, att, om också med vissa reservationer, de röda varit mera klart demokratiska och mera socialt radikala än de vita. Detta sammanhänger med att de röda sedan gammalt varit starkare inom städerna och industriebefolkningen, medan de vitas traditionella kärntrupper finns bland jordägarna på landsbygden. Det sammanhänger också med att de röda i början av seklet kom under ledning av en stor radikal politiker, Batlle y Ordóñez, vars verksamhet som president och partiledare betytt en nyorientering av Uruguays politik. Även efter Batlles död har den riktning han skapat bevarat sin ställning inom partiet; till ledarna av denna riktning eller fraktion (batllismen) hör för närvarande flera av den gamle Batlles släktingar, bland dem presidenten Batlle Berres.

Med någon överdrift kan det sägas att det är batllismen som skapat dagens Uruguay. Under dess ledning har författningsreformer i demokratisk anda genomförts, staten har skilts från kyrkan, undervisningsväsendet har gjorts effektivt, en sociallagstiftning av modernt snitt har inte blott beslutats, utan också blivit tillämpad. Till batllismens mest omstridda reformer hör en rad statssocialistiska ingripanden, som inte blott gällt järnvägar, vattenkraft, elektricitet och andra "offentliga nyttigheter", utan även åtskilliga industrier; tillverkningen av vin och sprit samt den kemiska industrin är statsmonopol, och på flera andra områden (livsmedelsindustri, jordbruk) har staten etablerat egna företag. Försäkringsväsendet är förstatligat, och staten har en stark ställning inom bankväsendet genom sina tre banker för sedelutgivning, hypotekslån och försäkringar.



Karta över Uruguay och övriga Sydamerika.

De statliga företagen med sina under representationens medverkan utsedda styrelser står tämligen fria gentemot regeringen, men kritiseras ofta för politiserad och inkompetent förvaltning — med vad rätt är det naturligtvis för en främling inte möjligt att avgöra.

Vid sidan av batllismen står inom det röda partiet två fraktioner, som brukar betecknas med namnen på respektive en nu fungerande och en avliden fraktionsledare (Acevedo och Baldomir). De båda fraktionerna sitter i regeringen vid batllisternas sida, men representerar en avgjort mera konservativ uppfattning, särskilt i fråga om statssocialismen. Det vita eller nationella partiet är kluvet i två riktningar; den större, som leds av landets mest kände politiker, Luis Herrera, för en systematisk och ursinnig oppositionspolitik, medan den mindre (de oberoende vita) ofta samverkar med regeringen och tidigare varit representerad i den. Situationen kompliceras slutligen genom förekomsten av tre småpartier, som i egenskap av idépartier förklarar hela det traditionella partisystemet ineffektivt och föråldrat. Ett av dessa partier är kommunisterna, vilkas verksamhet i Uruguay är av samma beskaffenhet som på andra håll. Det socialistiska partiet motsvarar närmast den svenska socialdemokratin; att det inte vunnit större framgångar måste förstås mot bakgrunden av batllismens radikala politik; socialisterna är motståndare till statssocialismen och verkar för en allmän socialisering i former som erinrar om den engelska gillesocialismen och Ernst Wigforss' planer på ekonomisk demokrati inom av staten organiserade företag. Katolikerna (den medborgerliga unionen) motsvarar närmast folkrepublikanerna i Frankrike eller de kristligt-sociala i Chile; de är kritiska mot den kyrkliga hierarkin (som snarast stöder de vita) och kräver med religiös motivering vinstandel för de anställda i företagen, lönens anpassning efter familjens storlek och

andra på en gång långtgående och "sambhallsbevarande" reformer. I kravet på en avpolitisering av förvaltningen och införande av ett förtjänstsystem vid tillsättning av ämbeten är socialister och katoliker ense. Deras ledare, Frugoni och Regules, hör till de mest betydande personligheterna i Uruguays politik.

Nedan följer en tablå över partiställningen bland folket vid 1946 års val, i senaten (med 30 medlemmar, valda med hela landet som valkrets) och deputeradekammaren (99 medlemmar, valda provinsvis). Valen är proportionella; att röstsiffrorna inte helt motsvarar mandatsiffrorna beror främst på att de förra gäller presidentvalet.

		Röster	Sena- torer	Depu- terade
Röda	{ Batllister	186 000	10	31
	{ Acevedogruppen	84 000	3	13
	{ Baldomirgruppen	41 000	1	2
Vita	{ Nationella partiet	208 000	11	34
	{ Oberoende	63 000	3	9
Katoliker		35 000	1	4
Socialister		26 000	—	2
Kommunister		33 000	1	4

Demokratin i Uruguay kunde anses helt tryggad om inte under de senaste åren inrikespolitiska motsättningar kombinerats med påtryckningar och faror utifrån. Den perónska diktaturen i Argentina, liksom för hundra år sedan diktaturen Rosas, framstår som en potentiell fara för Uruguays självständighet. Gång efter annan har Perón genom hotelser och handelspolitiska åtgärder visat sitt missnöje med den kritik av hans regim som är självfallen i den fria uruguayiska pressen; hans nationalistiska uttalanden, likaväl som hans handlingar,

tyder på att han gärna skulle tvinga de små staterna vid Argentinas gränser att bli bundsförvanter eller satelliter — om ett lägligt tillfälle erbjöde sig. Hans politik ter sig för Uruguays del så mycket mer oroväckande som de vita nationellas ledare Herrera — sedan årtionden misslyckad kandidat till presidentposten — i skilda sammanhang visat sympatier för diktaturtendenser av fascistisk art. Herrera har före och under det senaste världskriget tagit Mussolinis, Francos och i viss utsträckning till och med Hitlers parti och i deras anda spårat imperialism i engelsk och amerikansk politik; då Hitler vann sina segrar representerade Herrera den anpassningslinje som i Argentina uppbars av militärerna kring Perón och i Brasilien av diktatorn Vargas. Mer direkt oroande är att han framträtt som försvarare av Perón sedan denne kommit till makten och alltså av många antas redo att följa den argentinske diktatorns exempel. Misstankarna har stärkts genom att det vid flera tillfällen uppdagats att perónistpartiet försett Herreras anhängare med pengar och propagandamaterial. Det är därför inte orimligt att befara att en valseger för Herrera skulle leda till inte bara demokratins, utan också den nationella frihetens förlust.

Enligt flertalet politiker är dock risken inte stor. Det är otänkbart att Herrera skulle få majoritet vid nästa val, säger republikens president. Andra förklarar att Herrera, känd för sin opportunism, kan tänkas helt ändra sin politiska linje i händelse av en valseger, åter andra att han aldrig skulle få sitt parti med sig på en diktaturpolitik med anslutning till Perón. Men alla har klart för sig att en kupp av känd typ — en revolt förenad med hjälp utifrån — vore en möjlighet, om inte Uruguay liksom förr kunde räkna på stöd från starkare demokratier, närmast Brasilien, men i sista hand USA.

Ett samtal med Herrera själv bidrar inte att klarlägga situationen. Den snart åttiårige partiledaren har förblivit något av

en gåta för sina landsmän; han är inte medlem av parlamentet, som talare och skribent är han medelmåttig, och man söker förklara hans ställning med att han är en äkta caudillo, en folklig ledare med mystisk tjuskraft — med ledarens charisma, som Max Weber uttryckte saken. På intervjuaren ger han intrycket av en korsning mellan fransk aristokrat och amerikansk rotarian. På frågan om hans inställning till Uruguays aktuella problem svarar han att inga problem existerar i detta underbara och paradisiska land; på frågan om risken för diktatur blir svaret att endast en fredens, lyckans och samförståndets diktatur är möjlig i Uruguay. Svaren ges med sådan entusiasm att man ett ögonblick tvekar om åldern tagit ut sin rätt eller om den vite ledaren, liksom Brutus, spelar fnoskig för att inte blotta sig.

I detta sammanhang bör en episod nämnas som belyser på en gång pressens frihet och domstolarnas oavhängighet i Uruguay. I den argentinska pressen sprids ofta rykten om de olidliga förhållandena i Uruguay — det är samma metod som kommunistisk och nazistisk press använt då den på redogörelser för terrorismen i hemlandet svarar med vanvettiga skildringar av läget i de demokratiska staterna. För någon tid sedan åtalades en uruguaysk pressman för att han publicerat dylika uppgifter; grunden för åtalet var en lag som antogs under kriget med giltighet så länge kriget varade, för beivrande av brott mot statens säkerhet. Den åtalade frikändes av högsta domstolen, som förklarade den åberopade lagen ogiltig, eftersom kriget reellt var slut, trots att ingen formell fred slutits mellan Tyskland och dess fiender. Ett sådant domstolsutslag vore inte tänkbart i många sydamerikanska stater.

Uruguay har i vida högre grad än någon annan sydamerikansk stat lyckats förverkliga demokratiska principer. Det har

samtidigt ställt demokratins former under debatt: en rad egenartade konstitutionella projekt har genomförts eller framlagts i samband med tre stora författningsrevisioner, 1918, 1934 och 1942. Bakgrunden till dessa experiment är de speciella politiska förhållandena i landet: den traditionella uppdelningen på två ungefär jämstora partier, fraktionsbildningen inom dessa partier samt den omfattande statssocialismen. Men hela debatten har fått sin prägel av de initiativ som republikens främste statsman, Batlle y Ordóñez, framförde för över trettio år sedan. Under resor i Europa före det första världskriget — mellan sina båda presidenturer 1903—1907 och 1911—1915 — blev Batlle övertygad om det schweiziska regeringsättets överlägsenhet, och under den följande tiden var hans främsta syfte att få detta system i modifierad form introducerat i Uruguay. Presidentmakten skulle avskaffas, regeringen skulle bestå av ett kollegium med representanter för skilda partier, genom folkomröstningar skulle regering och representation kontrolleras.

I den långa striden kring dessa frågor har batllisterna riktat den skarpaste kritik mot det i hela Amerika (utom Kanada) rådande presidentsystemet. Detta system är odemokratiskt, säger man, det ger åt en enda man en makt som lockar till missbruk, det koncentrerar de politiska striderna till valet av denne man och framkallar därmed de tendenser till totalt ledarvälde, caesarism och diktatur som varit hela det latinska Amerikas fördärv. I Uruguay är denna ordning särskilt farlig, då den innebär att ett av två ungefär jämstarka partier, och merendels en fraktion inom ett av dessa partier, genom presidenten blir praktiskt taget allenarådande. Lösningen är en kollegial styrelse, som ger alla större riktningar del i makten — därigenom säkras beslut i överensstämmelse med en utbredd opi-

nion, maktkampen mildras, och oppositionens benägenhet att skrida till revolutionär aktion försvinner.

Skälen *mot* dessa reformförslag har i stort sett varit desamma som på andra håll. Man har framfört synpunkter som är gemensamma för engelsk parlamentarism och amerikansk presidentstyrelse: *ett* enhetligt parti bör ha makten och ansvaret, en systematisk opposition är ett behövligt inslag i statsstyrelsen, en kollegial regering blir svag och overksam på grund av de inre motsättningarna. Då det vita partiet motsatt sig de röda batllisternas förslag, har detta utan tvivel sammanhängt med en naturlig ovilja mot att genom en uppgörelse få en del av den makt som man ständigt räknar med att i dess helhet kunna erövra.

1918 års författning upptog Batlle y Ordóñez' idéer, men — på grund av ofrånkomliga kompromisser — i en vanställd form. Regeringsmakten delades mellan en president, som fick hand om utrikespolitik, försvar och en del andra frågor, och ett valt "nationellt råd" på nio medlemmar, varav tre representanter för minoritetspartiet, med huvuddelen av statsförvaltningen inom sitt kompetensområde. Denna klyvning av regeringsmakten, som en av republikens främsta statsrättsjurister betecknat som "vansinnig" — och som knappast haft någon motsvarighet i världen utom i de indiska provinsregeringarna efter 1919 års reform — medförde oavlåtliga slitningar, främst mellan den röde presidenten och de tre vita medlemmarna i det nationella rådet. Delvis till följd härav kom den korta ansatsen till diktatur år 1933, då president Terra satte det nationella rådet ur funktion och styrde genom nödförordningar. Då ett författningskonvent för utarbetande av en ny författning sammankallades 1934 var man på det klara med att dualismen av år 1918 måste bort.

Den nya författningen av år 1934 blev emellertid också en

egendomlig och tvivelaktig kompromissprodukt. Exekutivmakten överläts i princip åt presidenten, men vid dennes sida ställdes en ministär med rätt för varje minister att begära omröstning i ett ärende; vid en dylik omröstning ägde presidenten blott två röster och utslagsröst — liksom den svenske kungen i rådet under frihetstiden. Den grundsats om minoritetsskydd och inflytande för oppositionen som låg bakom sympatierna för det schweiziska systemet tillgodosågs genom två särpräglade bestämmelser.

Enligt den ena måste tre av de nio ministrarna tillhöra det största minoritetspartiet; i de följande regeringarna satt alltså regelbundet sex röda och tre vita. Enligt den andra skulle hälften av senatens trettio platser gå till samma minoritetsparti. De vita fick alltså, oberoende av de båda huvudpartiernas styrkeförhållanden, samma representation som de röda i senaten och därmed möjlighet att hindra antagandet av alla regeringsförslag. Så långt torde tanken på minoritetsskydd varken förr eller senare ha drivits i en författning. Än en gång hade den schweiziska teorin omsatts i en absurd praktik.

De svårigheter som dessa bestämmelser medförde ledde till den senaste författningsrevisionen, genomdriven år 1942 under samverkan mellan den röda majoriteten och den s. k. oberoende minoriteten inom det vita partiet. Oppositionen berövades rätt till representation i regeringen; senaten skall liksom deputeradekammaren väljas enligt proportionell metod. Presidentens ställning till regeringen förblev i huvudsak densamma som förut, men bestämmelserna om exekutivmaktens förhållande till representationen utvecklades i riktning mot ordinär parlamentarism. Presidenten skall utse ministrar ”som, genom att de kan räkna på parlamentariskt stöd, säkrar ämbetsinnehavets varaktighet”; under alla betingelser kan likväl statschefen besätta fyra av de nio ministerplatserna med medlemmar av sitt

eget parti, en regel som tryggar hans dominerande inflytande inom regeringen. Om kamrarna beslutar misstroendevotum, skall vederbörande minister eller ministrar avgå, såvida inte presidenten (vid ett misstroendevotum med mindre än tre femtedels majoritet) upplöser kamrarna och förordnar om nya val; därest efter nyvalen nytt misstroendevotum beslutas, måste inte bara ministrarna, utan också presidenten själv avgå. Något regelrätt misstroendevotum har aldrig kommit till stånd, och föreskriften om parlamentariskt stöd för regeringen har inte strikt tillämpats; sedan de oberoende vita år 1947 utträdde ur regeringen kan denna, bestående av representanter för de röda fraktionerna, inte räkna på majoritet i någon av kamrarna.

Under strävandet att komma ifrån det amerikanska presidentsystemet — med de faror för demokratin detta ansetts medföra — har Uruguay alltså experimenterat med varianter av såväl schweizisk kollegialregering som regelfäst parlamentarism; trots att experimenten stundom varit underliga och misslyckade, har själva folkstyrelsens grundsats upprätthållits och fått ständigt ökad auktoritet. Det bör observeras att 1942 års författningsrevision inte innebär att de från Schweiz hämtade tankegångarna övergivits. Både inom den röda majoritetsfraktionen och bland de vita oberoende arbetar man för ett genomförande av den schweiziska regeringsmetoden, utan de konstigheter som vidlådde försöken av år 1918 och år 1934, och ett förslag i denna riktning vann stor, ehuru icke tillräcklig, anslutning vid en folkomröstning år 1946. Härtill kommer att den nuvarande författningen på åtskilliga punkter företer schweiziska influenser. Sålunda är folkomröstning obligatorisk vid författningsändringar. Ett annat exempel är det skydd för minoritetsintressena som författningen och lagstiftningen

ger i fråga om de statliga företagen. Nya dylika företag får inte upprättas, och redan existerande statsföretag får inte nedläggas utan beslut med två tredjedels majoritet i vardera kam-maren. Även när det gäller organisationen av och styrelsen för dylika företag har man sökt sörja för att de politiska minori-tetsriktningarna skall kunna utöva ett betydande inflytande.

Även i föreskrifterna om presidentval finns originella utslag av strävandet att trygga demokratin och omöjliggöra diktatu-ren. I andra stater med folkvald president gäller regeln att den kandidat är vald som erhåller det högsta röstetalet; stundom stadgas, såsom i USA och i Chile, att om ingen kandidat får absolut majoritet avgörandet skall träffas inom representationen. I Uruguay har man med tanke på det härskande parti-systemet infört en regel om kartellbildning vid presidentvalet. Skilda kandidater kan uppställas under gemensam kartell-beteckning; den kartell som får det högsta röstetalet erhåller presidentposten, och inom kartellen går platsen till den kan-didat som har det största antalet röster. Hur systemet fungerar framgår av resultaten vid det senaste presidentvalet, år 1946. De röda uppträdde som kartell med tre skilda kandidater för de tre fraktionerna; då det sammanlagda röstetalet var det högsta (311 000), valdes till president den största fraktionens kandidat, trots att han erhållit endast 186 000 röster mot den vite ledarens 208 000. På detta sätt vill man undvika att en splittring inom det större partiet leder till seger för minoritets-partiet — en situation som förelåg i USA vid 1912 års presi-dentval och som i sydamerikanska stater vid flera tillfällen, senast i Colombia, lett till våldsamma konflikter.

I flera sydamerikanska författningar stadgas att en avgående president inte omedelbart får omväljas. I Uruguay har man gått ett steg längre i strävan att försvåra uppkomsten av en diktatur. En vice president som inträder i presidentämbetet

kan inte vid följande val utses till president, om han fungerat i denna egenskap mer än ett år. Bestämmelsen gör det omöjligt för den nuvarande presidenten, Batlle Berres, som år 1947 blev statschef efter företrädarens död, att framträda som kandidat vid årets val.

Flera andra exempel kunde ges på den nästan pedantiska omsorg med vilken Uruguays lagstiftare sökt fullända folkstyrelsen och resa hinder mot caesaristiska försök. Men man är väl medveten om att alla dylika bestämmelser är av begränsat värde och att huvudsaken är att göra demokratin till en självfallen och av alla erkänd form för statsarbetet.

Statsliv och partier i Chile

Av gammalt skildras Chile som en av Sydamerikas mest stabila och från politisk synpunkt fria stater; under senare tid har det ofta placerats som nr 2 — efter Uruguay — bland de regimer som närmar sig verklig demokrati. Dessa omdömen kan synas underliga vid en blick på Chiles historia. Under 1800-talet hade landet tre inbördeskrig och ett stort antal med våld genomförda eller i varje fall författningsstridiga förändringar i styrelsen med åtföljande tendenser till förtryck och polisvälde. De senaste tjugufem åren uppvisar två eller tre framgångsrika militärrevolter, åtminstone tre presidenter har avsatts före ämbetstidens utgång, och omkring 1930 rådde i flera år diktatur; härtill kommer några misslyckade upprorsförsök och många våldsamma upplopp och demonstrationer.

Efter de sydamerikanska mått som skildrarna anlagt är dock den höga uppskattningen av chilensk politik väl förståelig. Ett fåtalvälde, tryggt bland annat genom begränsning av rösträtten, härskade visserligen ända in på 1900-talet, men det förenades med en betydande politisk frihet, och i stort sett fördes striden mellan konservativa och liberala — till stor del gällande förhållandet till den sedermera avskaffade statskyrkan — i korrekta former. Inbördeskrigen var relativt kortvariga och föga blodiga; diktaturerna var milda och snabbt övergående. De senaste årtiondena har medfört en demokratise-

ring, som endast för korta tider avbrutits av statskupper, och en redan tidigare uppbyggd tradition av fri debatt och ömsesidiga uppgörelser har befasts. Så långt har man likväl inte kommit att det är berättigat att tala om folkstyrelse i västeuropeisk och nordamerikansk mening; man befinner sig i gränstrakterna mellan fåtalsvälde och demokrati.

I extrem grad framträder i Chile två företeelser som överhuvud är utmärkande för de sydamerikanska staterna. Den ena är den ytterliga koncentrationen av jordegendomen; så gott som all odlad jord tillhör ett par tiotusental ägare, medan den stora massan av jordens brukare kan betecknas som statare, torpare eller lantarbetare. I sammanhang härmed står att landet äger en relativt stor överklass, en aristokratisk och kultiverad social och politisk elit; dess kärna består av jordägarna, med allt starkare inslag av företagare, affärsmän och framgångsrika utövare av fria yrken — numera sysselsätts avsevärt mindre än hälften av landets befolkning inom jordbruket. Den andra åsyftade företeelsen är att landets ekonomi bygger på export av två produkter, koppar och salpeter; då 70—80 procent av exportvärdet ligger i dessa varor, under senare år ofta utgörande över 25 procent av den totala produktionen, blir beroendet av världskonjunkturerna utomordentligt starkt, och det är lätt att i Chile konstatera ett direkt samband mellan förändringarna i dessa konjunkturer och de inrikespolitiska kriserna. Då under depressionen omkring 1930 exporten på fyra år gick ned från 2 293 till 282 millioner guldpesos — varmed följde en liknande minskning av importen — är det förståeligt att diktatur och revolutioner kännetecknade chilenskt statsliv.

Chiles styrka, skrev professor Ivar Högbom år 1932, beror ”på nationalism och nitrat” — det var innan kopparn detroniserat salpetern som främsta exportvara. Den chilenska nationalkänslan, karikerad i talet om Sydamerikas preussare, har

fått en speciell prägel genom överklassens stabilitet och kultur, den aktiva och lyckosamma utrikespolitiken samt arméns och än mera flottans traditioner. Man kan fortfarande höra chilener tala om de segerrika krigen mot Bolivia och Peru under 1800-talet ungefär som en tysk förr talade om Bismarcks och Moltkes triumfer. Det vore falskt att i denna nationalism spåra krigiskhet och expansionsvilja; numera är den knappast mer än ett medvetande om och och en känsla av ansvar för att tillhöra en av Sydamerikas ledande nationer. I sina uttryck betingas nationalkänslan av befolkningens homogenitet. På sex millioner invånare kommer blott något hundratusental indianer — varjämte en minoritet av befolkningen är av blandras —, medan negrer helt saknas; vidare är den vita befolkningen enhetlig, då immigrationen alltid varit begränsad och under senare tid genom restriktioner nedbringats till en obetydlighet.

Presidentsystemet, med dess självständiga ställning för statschefen och dess maktfördelning mellan denne och representationen, råder och har med undantag för skedet 1891—1925 varit rådande i Chile. 1891 års författning var ett experiment med parlamentarismen; regeringen, som var centrum för exekutivmakten, skulle åtnjuta representationens förtroende och var skyldig att avgå vid misstroendevotum. Denna styrelseform, som ledde till talrika regeringsskiften och påstods försvaga regeringsmakten, fick genom 1925 års författning vika för det traditionella presidentsystemet; typiskt är att den liberala presidenten Arturo Alessandri, som genomdrev reformen, sade sig föredra risken "av en enda mans diktatur framför ett parlaments oansvariga välde". Den parlamentariska tendensen har emellertid såtillvida levat kvar som ministärerna i regel inte bestått blott av medlemmar av presidentens parti. Koalitionsregeringar med majoritet inom representationen har varit

det vanliga, och statschefen har i realiteten inte — utom under de korta diktaturperioderna — haft samma dominerande ställning som i de flesta sydamerikanska stater.

En vag skillnad mellan person- och maktpartier å ena sidan, åsiktspartier å den andra kan iakttas i Chile liksom på andra håll. Partiernas antal är mycket stort, vilket delvis sammanhänger med det proportionella valsättets införande; vid de senaste valen till deputeradekammaren, i mars 1949, uppträdde inte mindre än sjutton partier, och femton blev representerade. Vid presidentvalen slutes allianser mellan skilda partier, och särskilda tillfälliga sammanslutningar bildas för att verka för en bestämd kandidat. Generellt måste partiernas ofta lösliga karaktär och kortvariga existens betonas — likaväl som det otydliga och kortfristiga i deras program. En föreställning om det nuvarande läget ger följande uppgifter om deputeradekammarens sammansättning; två medlemmar av kammaren är såsom "oberoende" inte upptagna under något parti.

Regeringspartier:

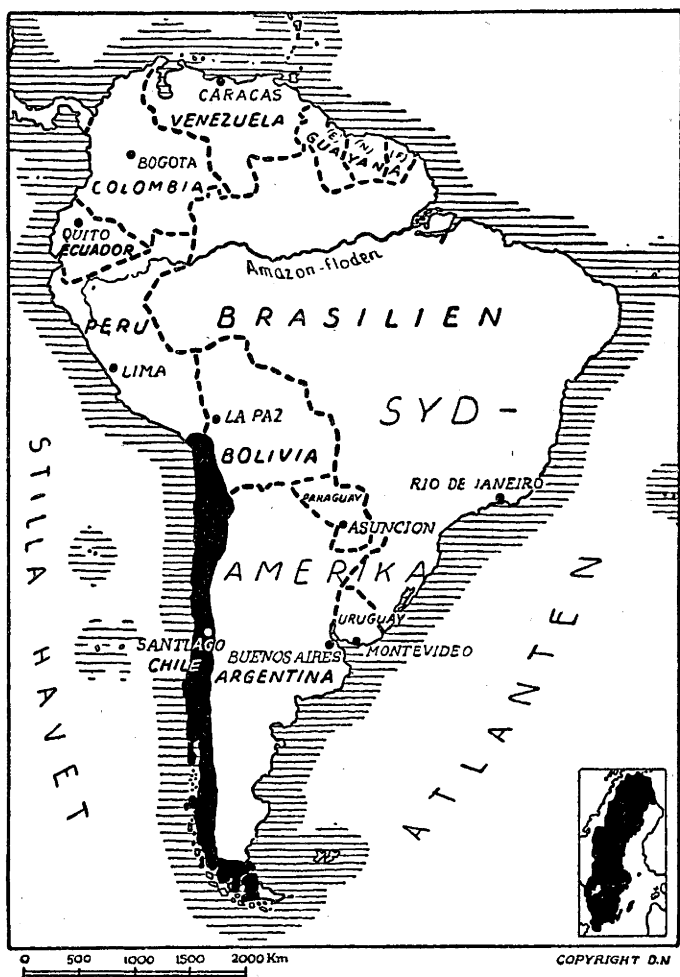
Konservativa traditionalister	20
Liberala	34
Radikala	45
Socialister	6
Demokrater	6
	111

Oppositionspartier:

Kristligt-sociala	10
Falangister	2
Småbrukarpartiet	14
Socialister, uppdelade på flera partier ..	9
	35

Av kammarens 148 ledamöter är 56 advokater, av senatens 46 ledamöter 22.

Traditionalisterna utgör resten av Chiles gamla konservativa parti, stött av kyrkan, godsägarna och en stor del av dessas underlydande. Ur detta parti har det kristligt-sociala, som närmast motsvarar folkrepublikanerna i Frankrike, brutit sig ut; man kräver uppdelning av storgodsen och ett slags ekonomisk demokrati, allt under hänvisning till radikala tendenser i påvens encyklikor. Partiets ledare är Eduardo Cruz Coke, ryktbar för intelligens och slagfärdighet, men också för en egenomlig förening av fanatism och kylig beräkning — på den i protestantisk ideologi uppfostrade verkar han typisk jesuit. Nära de kristligt-sociala står falangisterna, en ungdomsrörelse som inte får förväxlas med sin spanska namne; riktningen är på en gång radikal och religiös och ledes av några högt begåvade akademiker. De liberala representerar traditionalismen på vänsterhåll; i Sverige skulle vi kalla dem konservativa; deras politiska krav (skilsmässa mellan stat och kyrka, demokratisering, måttliga sociala reformer) förverkligades under den nu åttiårige ledaren Alessandris två presidenturer. De radikala, med presidenten Gabriel González Videla i spetsen, har förklarat sig vara kapitalismens fiender och har vunnit stöd även bland industriarbetarna; vid makten har partiets politik, såsom senare skall beröras, varit moderat. Bland de övriga partierna märks raden av socialistiska riktningar, åtskilda av person- och doktrinfrågor; det socialistiska parti som tillhör regeringsblocket står den borgerliga radikalismen nära, men kräver vissa socialiseringsåtgärder. Småbrukarpartiet, det största oppositionspartiet, begär jordreform och nyodlingar i statlig regi och vädjar överhuvud till de missnöjda. Till dess ledare hör general Carlos Ibáñez del Campo, militär diktator 1927—1931, och många ser i partiet en chilensk motsvarighet till perónismen.



Karta över Chile och övriga Sydamerika.

Vilken är skillnaden mellan regering och opposition? Redan de gjorda antydningarna om de skilda partierna visar att den frågan inte är lätt att besvara. Enligt mångas åsikt är brytningen inom det konservativa lägret väsentligen beroende på att Cruz Coke i opposition anser sig ha större utsikt att förverkliga sina presidentiella aspirationer; liknande motiv påstås förklara andra egendomligheter i partikonstellationen. Möjligen kan det sägas att regeringspartierna vill "en reformverksamhet på det beståendes grund" och att oppositionsriktningarna begär mera drastiska åtgärder — men de flesta icke i spelet engagerade misstänker att denna motsättning till stor del är taktiskt och personligt betingad. På en punkt är emellertid skillnaden relativt klar: regeringsblocket stöder kommunistförbudet, medan oppositionen mer eller mindre bestämt begär dess upphävande. För att förstå denna stridsfråga måste vi gå tillbaka till 1946 års presidentval.

Vid detta val framträdde tre kandidater, den konservative Cruz Coke, liberalen Alessandri och radikalen González Videla. De erhöll respektive 142 000, 131 000 och 192 000 röster; då ingen nått absolut majoritet, gick valet mellan de båda främsta kandidaterna enligt författningen till kongressen, som utsåg González Videla. Segrarens höga röstetal berodde uppenbarligen på hans starka anknytning åt vänster, inte minst på att kommunisterna, med 10—15 procent av rösterna, stött hans kandidatur. González Videla uppträdde också till en början som ett slags folkfrontsledare och insatte tre kommunister i regeringen — en åtgärd som väckte oerhört uppseende såsom något nytt i sydamerikansk politik. Emellertid ansåg sig presidenten finna att de kommunistiska ministrarna saboterade regeringsarbetet och i sin ställning såg blott en plattform för agitation; stora strejker igångsattes i kommunistisk regi; i april 1948 förklarade man sig ha avslöjat en vittutgrenad re-

volutionär sammansvärjning. Steg för steg drog presidenten med stöd av tidigare motståndare konsekvenserna av dessa förhållanden: år 1947 uteslöts kommunisterna ur regeringen, senare häktades ett antal ledande partimän, och slutligen förbjöds år 1948 det kommunistiska partiet och all kommunistisk agitation. 30 000 medlemmar av kommunistpartiet ströks ur röstlängderna. Regeringen fick i samband med dessa åtgärder efter hand karaktären av en samlingsregering inriktad på att bevara regimen mot aktioner från ytterlighetspartiernas sida.

Det motstånd som kommunistförbudet möter även inom partier av utpräglat borgerlig karaktär beror utan tvivel i viss mån på principiella betänkligheter mot att undertrycka en politisk åskådning. Men förklaringen ligger också i en tendens att tävla om de betydande arbetargrupper som anses vara kommunister eller kommunist sympatisörer. Då general Ibáñez i mars 1949 blev senator för Santiago hade han systematiskt sökt vinna dessa grupper genom en radikal kritik av regeringen, och samma taktik framträder hos andra oppositionsgrupper. På många håll väntar man att denna konkurrens skall bli av utslagsgivande betydelse vid 1952 års presidentval. Att kommunistpartiet upplösts betyder alltså inte att kommunismen försvunnit ur chilensk politik.

Partisplittringen och partistriderna visar att ett betydande mått av politisk frihet finns i Chile. Pressens ställning bestyrker detta förhållande. En livlig debatt äger rum mellan tidningarna, av vilka några är direkt anknutna till partier, medan det stora flertalet är privatägda och politiskt oavhängiga; i Santiago och Valparaiso har de av familjen Edwards ägda tidningarna, med El Mercurio i spetsen, ur upplagesynpunkt en dominerande

position. En egendomlig, mot liberala principer stridande företeelse finnes: efter diktaturen för tjugu år sedan står en stats-tidning, La Nación, till regeringens förfogande — med en av presidenten tillsatt styrelse och redaktör —, men denna tidning har, med en upplaga på omkring 50 000 exemplar, ett begränsat inflytande och redigeras för övrigt någorlunda självständigt inom den av regeringspolitiken angivna ramen. I jämförelse med den svenska pressen är den chilenska svag. Santiago, med mer än en million invånare, har en vida mindre total tidningsförsäljning än Stockholm.

Frihetsprincipen råder i stort sett också beträffande andra former för opinionsbildning. I den privatägda radion får skilda riktningar komma till tals, även om en viss varsamhet i kritiken av regeringen kan förmärkas. Församlingsfriheten respekteras normalt, även om den i extraordinära situationer inskränkes på ett för oss helt främmande sätt. Inom de obligatoriska och statligt inregistrerade fackföreningarna får alla riktningar utom kommunismen bedriva agitation — i motsats till vad fallet är i Argentina och Brasilien.

Både på grund av lagbestämmelser och av dessa oberoende faktiska förhållanden är emellertid folkstyrelsen snarare tendens än realitet. Antalet röstande är lågt, det hör till de företeelser som frapperar — omkring en halv million på en befolkning av sex millioner. Detta förklaras till stor del av att kvinnlig rösträtt inte funnits annat än vid kommunalval; nu har emellertid kvinnorna fått rösträtt — enligt de katolskt konservativa en praktisk tillgång, enligt de radikala en ideologisk nödvändighet — och skall för första gången använda den vid 1952 års presidentval. Vidare är analfabeterna uteslutna, och de utgjorde enligt officiella uppgifter 27 procent av befolkningen över sexton år vid 1940 års folkräkning. Härtill kom-

mer att registrering hos myndighet måste ske sex månader i förväg för att rösträtt skall erhållas; inom en del områden underlåter bortåt 50 procent av männen denna registrering och blir alltså automatiskt uteslutna från valen, ett förhållande som av många betraktas som en fördel för de konservativa.

Röstningen är formellt fri, men trots den hemliga röstavgivningen långtifrån alltid reellt. Att direkta mutor i viss omfattning förekommer erkännes allmänt, men denna trafik har starkt avtagit. Viktigare är att på landsbygden de stora jordägarna länge kunnat och ännu på många håll kan dirigera sina underlydande vid valen likaväl som i arbetet; det är en sak varom man talar öppet och naturligt, med beklagande men utan indignation. Vidare brukar de stora och förmögna partierna på landet ge gratifikationer åt dem som inställer sig för att rösta; ursprungligen var det här fråga om en ersättning för besväret att färdas från hemorten till vallokalen. Dessa gratifikationer betraktas inte som mutor, då något löfte att rösta på vederbörande parti inte ges, men naturligtvis utgår man från att gratifikation skall sökas hos det parti för vilket den hjälp-sökande ämnar rösta. Även denna praxis omtalas med stor öppenhet, och det betonas att gratifikationerna på några år till följd av inflationen stigit från 50 till 200 pesos (mot-svarande 10—20 kronor i Sverige). Vilken roll detta system spelar är svårt att fastställa; exempelvis falangister och socialister framhäver dess betydelse, ty de vill eller kan inte betala, medan de traditionella partiernas talesmän betecknar saken som obetydlig och oskyldig — en förutsättning för de anspråkslösa folkfester som på landsbygden och i småstäder följer på valakten. Viktigare än alla dessa faktorer är de stora klasskillnaderna och majoritetens totala brist på politisk bildning —

ett hinder för verklig demokrati som framträder överallt, men alldeles särskilt starkt på landsbygden. Här som i andra jämförelsevis progressiva sydamerikanska stater erinras vi om förhållandena i Västeuropas halvfärdiga demokratier för femtio eller hundra år sedan, och vi får klart för oss att kärnan i problemet helt enkelt är folkupplysning och förbättrade levnadsvillkor, varför en "lösning" kan tänkas endast på mycket lång sikt.

De legala begränsningarna av friheten, eller riktigare möjligheterna att legalt begränsa friheten, bildar en annan påtaglig inskränkning av den chilenska demokratin. Författningen är på denna punkt av mindre vikt; de speciella befogenheter presidenten enligt denna kan utöva vid inre kriser är föga omfattande. Efter att under flera år ha opererat med provisoriska fullmaktslagar antog emellertid kongressen i slutet av 1948 en "lag om demokratins varaktiga försvar", som i syfte att för framtiden bevara den demokratiska friheten ger stora möjligheter att begränsa den. Lagen är inte så långtgående och kautschukartad som motsvarande lagstiftning i Brasilien — och än mindre i Argentina —, men de risker den medför för den regim den vill skydda är uppenbara.

I lagens första paragraf förbjödes direkt det kommunistiska partiet och varje form av kommunistisk agitation; detsamma gäller, heter det vidare, "varje förening, organisation, parti, riktning eller rörelse som inom republiken söker upprätta ett system som står i motsättning till det demokratiska eller som lagstridigt verkar mot landets suveränitet". Vilka system som här åsyftas klargörs närmare i det följande, där det talas om "de system som i teori eller handling syftar till att upprätta ett totalitärt eller tyranniskt styre, med undanröjande av mino-

ritaternas oförytterliga friheter och rättigheter och mänskliga friheter och rättigheter överhuvud". Det är tydligt att redan dessa bestämmelser kan utnyttjas på ett sätt som gör åsikts- och föreningsfriheten illusorisk. Men därtill kommer föreskrifter om straff "för utbredande av falska uppgifter i syfte att störa den konstitutionella ordningen, landets lugn och säkerhet, det ekonomiska och monetära systemet", "för kränkningar, förolämpningar, angrepp och opassande uttalanden mot republikens president och ministrar, vare sig detta sker i anslutning till deras offentliga verksamhet eller inte". Strejker och propaganda för strejker i statsföretag och alla företag "av offentlig nyttighetskaraktär" är straffbelagda; statsanställda får inte ansluta sig till en fackförening. Om propaganda av förbjuden art sprides i tidningar eller i radio kan för viss tid utgivningsförbud respektive radieringsförbud för vederbörande tidning eller radiostation stadgas. I sin helhet ger lagen, som här blott refererats i några av de mest drastiska punkterna, rätt till en oerhörd maktkoncentration hos regeringen och byråkratin.

Det säges i regel i Chile att denna lag — liksom liknande tidigare fullmaktslagar — tillämpats med stor moderation. Denna uppfattning är förståelig såtillvida som regeringen lämnat många möjligheter obegagnade — eljest vore Chile ostridigt en diktatur. I oktober 1949 satt inga kommunister i fängelse, och endast några tiotal var ställda under särskild övervakning. Lagen har likväl utnyttjats på ett sådant sätt — för att inskrida mot "statsfientliga" uttalanden, för att bryta strejker osv. — att även den hårda kritiken från vissa oppositionsgruppers sida ter sig motiverad. Och säkerligen leder lagens existens till en begränsning av den offentliga debatten, en mildring av den oppositionella kritiken, en tendens att böja sig för de styrande som visserligen klart skiljer sig från den totali-

tära likriktningen men också är den genomförda folkstyrelsen helt främmande.

Liksom en rad andra sydamerikanska stater har Chile en modern socialpolitisk lagstiftning; grundläggande reformer genomfördes redan av Alessandri i början av 1920-talet, och arbetet har fullföljts under senare tid, inte minst av den nu fungerande regeringen. Men liksom på andra håll är skillnaden mellan fattiga och rika stor, industriarbetarnas inkomster är låga i förhållande till kapitalvinsterna, och de än sämre ställda jordbruksarbetarna är enligt lagen eller i varje fall i realiteten undandragna många av socialpolitikens fördelar. En höjning av reallönerna har utan tvivel ägt rum efter kriget, men den är inte betydande, och flertalet arbetare lever i villkor som för oss ter sig eländiga, medan ett fåtal förmögna utvecklar en lyx som i Sverige skulle verka utmanande.

För att på lång sikt förbättra läget söker regeringen i enlighet med det för hela Sydamerika gällande mönstret att höja folkupplysningen och åvägabringa ett rationellt utnyttjande av landets tillgångar. I det sistnämnda hänseendet följer den helt andra vägar än exempelvis Perón i Argentina. Utländskt kapital förklaras vara välkommet. De stora koppar- och nitratföretagen får förbli i nordamerikansk ägo, även om de blir kraftigt beskattade och effektivt kontrollerade. Denna politik, som ger kommunisterna möjlighet att spela patrioter, betecknar presidenten som den enda rationella — det vore absurt att förstöra statsfinanserna genom lån från USA för att inköpa nordamerikanska företag. Den eftersträlvade industrialiseringen sker inte i samband med socialisering. Inom regeringen är endast socialisterna förespråkare för vissa socialiseringsåtgärder, främst beträffande kolgruvorna, som ägs av chilenska kapitalister. För att rationalisera och utbygga industrin, som gått snabbt framåt under de senaste årtiondena, finansierar

staten i stället en "korporation för produktionens främjande", vilken ger råd och lån (i stort sett med av USA givna eller i USA upplånade pengar) åt privata företag. Elektrifiering, utnyttjande av järn- och petroleumtillgångarna, förädling av kopparn och andra råvaror inom landet hör till de saker som står på dagordningen.

Sydamerika och USA

USA och England stod fadder för de nya republikerna i Mellan- och Sydamerika. Den brittiske utrikesministern George Canning förklarade i underhuset att han "kallat till liv en ny värld för att trygga jämvikten i den gamla". Den 2 december 1823 uttalade den amerikanske presidenten James Monroe i sitt budskap till kongressen att "vi skulle anse varje försök från deras (de europeiska staternas) sida att utsträcka sitt system till någon del av detta halvklot såsom farligt för vår fred och trygghet" och att "de amerikanska kontinenterna, till följd av det fria och oberoende tillstånd de ernått och upprätthåller, hädanefter icke är att anse såsom föremål för framtida kolonisation av några europeiska makter". Dessa deklARATIONER, tillkomna efter överläggningar mellan de båda anglosachsiska staternas regeringar, var i sitt väsentliga syfte tydliga: England och USA ville, eventuellt med väpnad makt, skydda de frigjorda staternas frihet, som hotades genom den heliga alliansens planer att återställa det spanska väldet. De avgörande motiven för aktionerna är lika tydliga: USA drevs av fruktan för att europeiska stormakter med fäste i södra Amerika skulle bli en fara för den unga unionens existens, England ville skydda sina snabbt förvärvade handelsintressen i de gamla spanska kolonierna; i båda länderna var en känsla

av samhörighet med de fria nationerna gentemot den heliga alliansens legitimism verksam vid sidan av de rena intresse-motiven.

Redan vid denna tid framträdde planer på ett panamerikanskt samarbete. Den främste målsmannen för denna tanke, Simon Bolívar, lyckades visserligen få samman en kongress i Panama år 1826, men dess förhandlingar blev resultatlösa. England, som Bolívar betecknande nog tänkte sig som medlem av den nya organisationen, skickade blott en observatör, USA:s delegation hann inte fram i tid, och Brasilien ställde sig helt utanför. För övrigt stod det klart att motsättningarna var stora, inte minst mellan USA och England — den brittiska regeringen såg i det latinska Amerika inte blott en motvikt till den heliga alliansen, utan också till det förlorade och snabbt växande Nordamerika.

Under större delen av 1800-talet existerade inte några speciellt intima förbindelser mellan de två amerikanska kontinenterna. Vissa förhållanden, som bortskymms av det gemensamma namnet och av föreställningen att världsdelar skall bilda en enhet, gör den begränsade kontakten naturlig. Man glömmer lätt att Sydatlanten länge varit en brygga snarare än en klyfta och att stora delar av Amerika ligger närmare Europa än avlägsna platser inom den egna världsdel: avståndet mellan Washington och Moskva är mindre än mellan Washington och Buenos Aires, Nordamerikas centrum är närmare alla europeiska huvudstäder (utom Aten) än Rio de Janeiro, före Panamakanalen reste man lika snabbt från London som från New York till Sydamerikas västkust. Vidare var USA länge liksom Latinamerika ett kapitalfattigt land, med import av industrivaror och export av jordbruksprodukter. I fråga om handel likaväl som investeringar var England under 1800-talet nära nog dominerande på den sydamerikanska markna-

den; först omkring år 1930 blev de amerikanska kapitalplaceringarna lika stora som de brittiska för att senare bli de ojämförligt största. Kulturellt bildade varken London eller New York utan Paris centrum för den lilla sydamerikanska eliten.

USA:s största politiska aktion under tiden mellan Monroedoktrinen och det spansk-amerikanska kriget var inte ägnad att skapa tillit och sympati i de latinska staterna. Erövringen av nära halva Mexiko 1846—1848 var inte blott i och för sig oroande, utan ackompanjerades av uttryck för den attityd som senare fick beteckningen imperialism — en blandning av maktvilja och tro på USA:s andliga överlägsenhet och därur härflytande civilisatoriska mission. Efter denna erövring inträdde emellertid ett skede av utrikespolitisk passivitet; striderna i slaverifrågan, inbördeskriget och rekonstruktionsarbetet efter detta upptog unionens kraft och intresse.

Den uppfattning som dikterat Monroedoktrinen förblev trots slitningarna och de föga utvecklade förbindelserna en central faktor i amerikansk politik. USA framstod inför världen som det latinska Amerikas beskyddare. Typiskt är att den enda allvarliga framstöt som gjordes mot amerikanskt område — Napoleon III:s aktion mot Mexiko — sammanföll med inbördeskriget och att Nordstaternas seger rev sönder drömmarna om ett fransk-mexikanskt kejsardöme. Även sydamerikanska statsmän förklarar det vara sannolikt att deras länder under 1800-talet likaväl som Afrika skulle ha blivit objekt för europeisk kolonisation om inte USA:s makt verkat avskräckande på alla spekulanter.

I slutet av 1800-talet inträder på en gång mera intima och mera spända förbindelser mellan USA och dess världsdelsgrannar i söder. USA:s industriella och finansiella expansion, som gör unionen till Englands och Tysklands konkurrent om

exporten till och investeringarna i det latinska Amerika, kan kanske betecknas som en grundläggande orsak; tendenserna till imperialism omkring sekelskiftet, betingade av ekonomiska faktorer, men också av mera tillfälliga personliga och politiska konstellationer, spelar in i förloppet.

Av mindre betydelse är i detta sammanhang att utrikesministern James Blaine år 1889 fick till stånd den första pan-amerikanska konferensen och att denna form av samarbete sedermera blev en reguljär institution. Längre blev denna pan-amerikanism föga mer än en fras med ännu magrare substans än skandinavismen, och konferenserna upptogs av bombastiska tal, överläggningar på tekniska områden utanför politiken och ett och annat ofruktbart och irriterande meningsutbyte på centrala punkter. Viktigare är att Monroedoktrinen började tillämpas som en mot varje europeisk inblandning i amerikanska förhållanden riktad princip. Klarast framträdde detta då USA år 1895 ingrep i en gränstvist mellan England (det brittiska Guayana) och Venezuela. "Numera", skrev utrikesministern Olney i en för sin grova ton beryktad depesch med adress till den brittiska regeringen, "är Förenta staterna praktiskt taget allenarådande på denna kontinent, och dess åsikt är lag på de områden inom vilka det anser sig böra inskrida." England gav vika. Enligt de efter hand tyst godkända amerikanska anspråken var varje utomamerikansk aktion mot amerikanska stater — t. ex. för att framtvunga betalning av lån — utesluten.

Med detta följde särskilt efter Spaniens besegrande och Kubas befrielse anspråk på att vara domare och exekutor på den amerikanska kontinenten. Theodore Roosevelt, som i sin klumpighet och taktlöshet påminde om kejsar Wilhelm, formulerade år 1904 grundsatsen: "Systematiska orättfärdigheter

kan i Amerika, liksom på andra håll, till slut nödvändiggöra ingripanden av någon civiliserad nation, och inom den västra hemisfären kan Förenta staternas upprätthållande av Monroe-doktrinen tvinga unionen att, om också ovilligt, vid flagranta försyndelser eller uppenbar vanmakt utöva en internationell polismakt." Roosevelt och andra amerikanska presidenter handlade efter den regeln, men det var nästan genomgående USA:s egna intressen som påkallade polisiär verksamhet. En rad mellanamerikanska stater — Kuba, Nicaragua, San Domingo, Haiti — besattes på grund av oroligheter och bristande skuldbetalning under kortare eller längre tid av amerikanska trupper. Än längre gick Roosevelt då han år 1903 inspirerade och genomdrev erkännandet av den revolution som gjorde Panama — förut en del av Colombia — till självständig stat, detta för att säkerställa byggandet av Panamakanalen; några år senare förklarade han utan att respektera de undanflykter med vilka aktionen broderats att han "tagit Panama".

Det var under detta skede som ordet dollardiplomati blev populärt. Sambandet mellan de amerikanska bolagens investeringar och den amerikanska regeringens politik är visserligen inte alltid entydigt. Amerikanska historiker har övertygande bevisat att i många fall de finansiella och de politiska intressena var separata och stridiga, men de har också klarlagt att politiken ofta följde dollarn. Med Woodrow Wilsons presidentur (1913—1921) kom visserligen ett avståndstagande från Theodore Roosevelts knytnävspolitik, och utrikesministrarna under det republikanska skedet 1921—1933 följde snarast det wilsonska mönstret, men flera interventioner företogs, och de svåra konflikterna med Mexiko ledde till väpnade sammanstötningar och landstigningar och hotade gång efter annan att resultera i krig.

Sydamerika hade beskyddats liksom Mellanamerika, men det hade inte blivit föremål för beskyddarens mera aggressiva omsorger — dessa hade inte sträckt sig längre än till näset vid Panama. USA:s politik under detta skede framkallade likväl oro i hela det latinska Amerika. Skulle de gamla spanska kolonierna efter ett århundrade av orolig frihet förvandlas till amerikanska kolonier, ägda av amerikanska kapitalister, köpare av amerikanska industrivaror, hållna i tukt och ordning av amerikanska kryssare och marinsoldater? Så extremt formulerade inte många problemet, men det diskuterades från Rio Grande till Magellans sund. Inte ens den demokratiska ideologi som utgjort en bräcklig grund för gemenskap syntes vara respekterad av den mäktiga unionen. Dess ideal utanför USA föreföll snarare att vara en fast regim som gav trygghet åt det amerikanska kapitalet. Theodore Roosevelts utrikesminister Elihu Root hade lika entusiastiskt som kejsar Wilhelm hyllat Mexikos diktator: "Om jag vore poet skulle jag skriva äreminnen. Om jag vore musiker skulle jag komponera triumfmarscher. Eftersom jag blott är en amerikan som älskar rättvisa och frihet, betraktar jag Porfirio Diaz, Mexikos president, som en av de stora män vilka är värdiga mänsklighetens hjältedyrkan."

Vid de politiska följderna av denna spänning mellan kontinenterna finns det ej skäl att dröja. Den var bakgrunden till en mycket omtalad medlingsaktion av ABC-staterna (Argentina, Brasilien, Chile) i tvisten mellan USA och Mexiko och till att en rad latinamerikanska stater, däribland Mexiko, Venezuela, Colombia, Chile och Argentina, förblev neutrala i det första världskriget. Viktigare är att beröra den USA-fientliga åskådning som vid denna tid växte sig stark i Sydamerika; den innefattar drag som är av betydelse även i det nuvarande

läget och av permanent intresse som utslag av nationell prestige-vilja och illusionism.

Sitt mest pregnanta uttryck har denna åskådning fått i uruguayaren José Rodós skrift *Ariel*, utkommen år 1900. *Ariel* är "idealiteten och ordningen i livet, den ädla inspirationen i tänkandet, oegennyttan i moralen, den goda smaken i konsten, heroismen i handlingen, förfiningen i sederna" — och allt detta representeras av det latinska Amerika. USA säges inte direkt vara Caliban; dock antyds de stora likheterna. Nord-amerikanen prisas för sin energi, uppfinningsförmåga och framstegsvilja, men med en överlägsenhet som står föraktet nära. Nyttighetskulten, framgångssträvan och en falskt demokratisk likriktning dominerar USA; andligen tomma människor arbetar med iver för att bygga upp ett samhälle utan värde, utan glädje, utan förfining. Amerikanens "välstånd är lika stort som hans oförmåga att motsvara en måttlig och kultiverad föreställning om människans bestämelse". Trots fattigdom och efterblivenhet företräder därför det latinska Amerika det högre stadiet.

Denna tankegång mötte ofta förr och framträder fortfarande i latinamerikansk debatt. USA är ävlan, konkurrensen, penninghungern, tomheten bakom de materiella framstegen, oförmågan att njuta av livet, okänsligheten för det sköna, omedvetenheten om det goda — latinamerikanen är en mild, resignerad, ädel, sensibel och sensuell aristokrat. Tydlig är blandningen av rationell iakttagelse och lidelsefullt självförsvar. Den ytterst begränsade överklassen i Sydamerika kan säkerligen — och kunde än mera för femtio år sedan — utifrån alla rimliga definitioner göra anspråk på en högre kultur än den väldiga amerikanska över- och medelklass som socialt och ekonomiskt motsvarade den — även om man alltför ofta tänkt på å ena sidan en genom arv förmögen godsägare, å andra

sidan en hetsad affärsagent. Självförsvaret, det farliga självförsvaret, framträder särskilt i tendensen att bortse från efterblivenheten, fattigdomen och obildningen, kort sagt från 95 procent av befolkningen, och att sålunda med de magiska orden "kultur" och "förfining" dölja ett utbrett materiellt och andligt elände.

Den metod med vilken sydamerikanen efter Rodós mönster når sin känsla av överlägsenhet och förakt mot den rikare och modernare grannen kan anses som en variant av en klassisk latinsk attityd mot England och USA. Uppenbart är att denna attityd är en annan än den gamla ryska inställningen till västern och dess framsteg. I ena fallet är det levnadskonsten, den genom tradition och miljö vunna aristokratiska fulländningen som upphöjes, i det andra fallet oskulden och det moraliska djupsinnet.

Theodore och Franklin Roosevelt företräder de båda ytterligheterna i USA:s politik gentemot det latinska Amerika. Den förre deklarerade att USA såsom "civiliserad nation" hade rätt att intervensera i vanstyrda och vanmäktiga stater, han lösräckte Panama från Colombia, och han gav ofta uttryck åt den imperialistiska tankegång enligt vilken den mäktige och moderna inte blott bör hjälpa, utan också leda och befalla sin svage och felande broder. Franklin Roosevelt bekräftade i sitt första budskap till kongressen i mars 1933 en redan påbörjad kursändring i amerikansk politik. Det gällde, förklarade han, att genomföra en "den goda grannens politik". Därmed ville han fastslå att USA var och borde uppträda som en stat bland andra likaberättigade stater och att, mera konkret, någon interventionsrätt för unionen inte kunde hävdas. Dessa grundsatser har sedermera varit vägledande för nordamerikansk politik, och deras tillämpning har, trots alla bakslag och konflikter,

medfört en stor förbättring av förhållandet mellan de amerikanska kontinenterna.

Franklin Roosevelt omsatte omedelbart de nya principerna i handling. På den panamerikanska konferensen i Montevideo 1933 antogs ett uttalande mot en stats intervention i en annan stats inre eller yttre affärer, och tre år senare i Buenos Aires beslöts ett än klarare och mera generellt avståndstagande från interventionspolitiken. År 1934 drogs de amerikanska trupperna bort från republiken Haiti, och USA hade inte längre någon väpnad styrka inom en annan stats område.

"Den goda grannens politik" var förutsättningen för det intima samarbete som kom till stånd under och efter det andra världskriget, även om den yttre faran, den relativa isoleringen från Europa och de enormt ökade ekonomiska förbindelserna mellan Amerikas stater bidrog till den snabba utvecklingen. De tungrodda panamerikanska konferenserna kompletterades genom möten mellan utrikesministrarna. En utrikesministerkonferens i Havanna 1940 tog det första steget hänemot Monroedoktrинens omvandling till ett panamerikanskt säkerhetssystem. Den resolverade nämligen att "varje angrepp av en icke amerikansk makt mot en amerikansk stats territoriella integritet, suveränitet eller politiska oberoende skall betraktas som en angreppshandling mot de stater som undertecknar denna deklaration". Nästa utrikesministtermöte, i Rio de Janeiro 1942, upprättade ständiga organ för diskussion av militära och politiska försvarsfrågor och anbefallde alla stater att bryta förbindelserna med axelmakterna. Den sistnämnda rekommendationen följdes, om också sent och motvilligt av Chile och Argentina; efter hand gick alla latinamerikanska stater med i kriget, och Brasilien sände rent av en division till Europa.

Samarbetet kröntes av Riopakten av den 2 september 1947. Pakten förklarar "att ett väpnat angrepp av någon stat mot en

amerikansk stat skall betraktas som ett angrepp mot alla de amerikanska staterna och att följaktligen var och en av de fördragsslutande staterna förbinder sig att lämna hjälp mot angreppet i utövning av den inneboende rätt till individuellt och kollektivt självförsvar som erkännes i artikel 51 av Förenta nationernas stadgar". Denna överenskommelse är vidare än Havannapakten, i det att inte blott angrepp från en europeisk stat, utan angrepp från vilken som helst stat — även en amerikansk stats angrepp på en annan amerikansk stat — medför plikt till kollektiv hjälpaktion. Huruvida ett angrepp föreligger bestämmes av ett konsultativt råd, där alla staterna är representerade och som beslutar med två tredjedels majoritet. I anslutning till dessa bestämmelser lovar de amerikanska staterna att i sista hand lösa tvister genom skiljedom eller förlikningsförfarande. Den panamerikanska rörelsen har med denna pakt efter sextio år av högst skiftande öden utmynnat i en formlig allians.

Närmast före och under kriget framstod i första rummet de sydamerikanska riktningar vilka önskade ett närmande till eller i varje fall goda förbindelser med de nazistiska och fascistiska regimerna som USA:s motståndare i Sydamerika. Den påtagliga labiliteten i de sydamerikanska staterna — i grunden beroende av bristen på fasta åsikter inom stora folkgrupper — framträdde i en tendens att anknyta till de regimer som syntes på väg att segra. Denna anpassningsvilja förbands hos många med ideologiska sympatier och nationella aspirationer som enligt den nordamerikanska uppfattningen måste bli farliga inte blott för USA:s, utan för hela Amerikas oberoende. I stora stater som Brasilien och än mer Argentina fanns riktningar som mer eller mindre klart och medvetet tänkte sig möjligheten att med Hitlers stöd eller vänskap vinna en dominerande ställning inom kontinenten. Att Hitlers stöd innefattade nazistiskt

förtryck, medan USA utnyttjade sin maktställning med den största moderation, var inte uppenbart eller bestämmande för alla — lika litet som för det nazistiska Tysklands frivilliga hjälpare i Europa. Den fara som låg i dessa rörelser lyckades den amerikanska diplomatin och framför allt de amerikanska vapnen bemästra. Segrarna i Nordafrika och på Stilla havet var det avgörande slaget mot Hitlers medlöpare och imitatörer i Sydamerika. Då de argentinska militärer som tydligast anknöt till nazismen gick till revolt 1943 var axelns makt redan bruten, och man fick nöja sig med att motta tyranniernas flyktingar i stället för deras arméer.

Efter kriget är det den andra stora diktaturrörelsen i modern politik, kommunismen, som programmatiskt hotar det goda förhållandet mellan Sydamerika och USA. Den har stöd i viktiga omständigheter: i möjligheten att vädja till nationalismen i länder där det amerikanska kapitalet — trots de väldiga förbättringar dess investeringar möjliggjort — är en ständig erinran om svagheten och beroendet; i de sydamerikanska arbetarnas fattigdom och obildning, som gör det svårare här än på andra håll att appellera till frihetskänslan och lättare att spela på revolutionära strängar. Trots detta ter sig kommunismens utsikter inte stora, särskilt med tanke på den katolska kyrkans ställning; utsikterna försvagas i den mån man genom jordbruksreformer och sociala reformer lyckas mildra det ofta blott halvt medvetna missnöjet. Genom sin finansiella hjälp bidrar USA till framsteg som bryter udden av kommunismens propaganda.

Argentina, Sydamerikas ekonomiskt mest moderna och aktiva stat, har sedan länge stått i ett motsats- och konkurrentförhållande till USA. Under åren närmast efter 1943 års statskupp var situationen ytterst spänd, och även om den sedermera förbättrats, är både de diktatursträvanden och den nationalism

som präglar Peróns regim en fara för förbindelserna, allra helst som perónismen — på samma sätt som nazism och kommunism — söker utvidga sitt inflytande och sitt politiska system även till andra stater. Å andra sidan torde den perónistiska aggressiviteten hos andra sydamerikanska folk inge en oro som tar sig uttryck i närmande till USA, den enda makt som med säkerhet kan sätta spärr för en argentinsk erövringspolitik. För exempelvis Brasilien, Chile och Uruguay synes perónismen därför för närvarande spela en roll liknande kommunismens för Västeuropa — den accentuerar värdet av anknytningen till USA.

Den nordamerikanska interventionspolitiken av Theodore Roosevelts typ är uppgiven. Någon gång har det visserligen antytts att USA borde bli demokratins polis i Sydamerika och på ett effektivt sätt inskrida mot diktaturer, men med tanke på de talrika omkastningarna i de latinska staterna ter sig denna tankegång verklighetsfrämmande; bortsett från mera principiella skäl skulle polisen helt enkelt få för mycket att göra och alltför mycket lockas att stanna på platsen såsom permanent kontrollant. Att man avstår från intervention innebär att varje fast etablerad regim godtas, men inte total passivitet. Genom att vägra att erkänna nya statsledningar och framför allt genom sin ekonomiska politik kan USA inom vissa gränser påverka utvecklingen. Kravet på försiktighet härutinnan har emellertid blivit allt tydligare. Vid 1946 års presidentval i Argentina var USA:s önskan att hindra valet av Perón så påtaglig att man med visst fog kunde tala om ett val mellan Perón och Braden (biträdande utrikesminister i USA, förut ambassadör i Buenos Aires), och denna paroll bidrog enligt allmän uppfattning att ge Perón segern. Nära nog lika påtagligt var att den nordamerikanska diplomatin år 1945 arbetade för att få bort Vargas, ett förhållande som den ännu populäre f. d. diktatorn

utnyttjat till propaganda mot USA. Det är exempel som manar till återhållsamhet eller åtminstone ytterlig diskretion i kritiska lägen.

Behovet av krediter är nu som förr det mest trängande skälet för de sydamerikanska staterna att hålla sig väl med USA. Detta behov har fått ökad eller åtminstone mera uppenbar politisk betydelse genom att lånen i helt annan omfattning än förr ges av staten eller i varje fall under statlig kontroll. De väldiga bidrag som USA i denna form ger till framstegsarbetet i Sydamerika är ägnade att på lång sikt göra de understödda staterna mäktigare, rikare och mera jämlika i förhållande till bidragsgivaren. Därmed uppstår på lång sikt nya problem, som här ej kan beröras.

Alla jag talat med är ense om att inte blott de politiska förbindelserna sedan några årtionden blivit intimare de båda kontinenterna emellan, utan att också de personliga, folkpsykologiska relationerna förbättrats. Fortfarande möter i Sydamerika den attityd som kan betecknas som den aristokratiska fatigdomens: mot det materiella framsteget ställer man förfining, smak, belevnhet, själfullhet. Men uppskattningen av USA, av nordamerikanen, har stegrats, delvis av samma orsaker som varit verksamma hos de västeuropeiska folken.

Schematiskt kan sägas att utvecklingen i USA under senare tid medfört förändringar som man värderar och att utvecklingen i världen givit ett åskådningsmaterial som skärper värderingen av dessa förändringar. Den imperialism som kritiseras kring sekelskiftet har vikit för "den goda grannens politik", och den ter sig mild, uppfattas knappast längre som en imperialism, i jämförelse med den nazistiska och den kommunistiska aggressionen. Den okontrollerade kapitalism som ansågs prägla USA har stävjats genom statliga ingripanden och kontroller, sociala reformer och en mäktig arbetarrörelse. I stäl-

let för den kulturella fattigdom som tidigare kunde påstås höra ihop med det ekonomiska framsteget har trätt litterär och vetenskaplig blomstring. Just de intellektuella kretsar som förr utformade en mot nordamerikanen riktad ideologi har varit tillgängliga för denna den växande kulturens tysta propaganda. Många som förr reste till Paris eller London söker sig nu — då den gamla världens villkor relativt och absolut försämrats — till USA, och vid dess universitet har under senare år i genomsnitt 4 000 sydamerikanska studenter varit inskrivna.

Inom alla grupper utanför ytterlighetsriktningarna finner man bekräftelse på att panamerikanismen sakta förvandlas till något mer än ett geografiskt-politiskt begrepp. Särskilt är förskjutningen tydlig inom vad man kan kalla liberala och socialdemokratiska partier och rörelser. Representanter för dessa grupper är ivriga att betona att det i dag är lika naturligt att uppskatta USA som det förr var naturligt att inte göra det. USA har upphört att vara ett hot och för allt flera blivit ett föredöme — det har enligt Monroes tanke förblivit värnet för den södra kontinentens oavhängighet.



Böcker om Sydamerika

Här nedan antecknas ett fåtal allmänt hållna arbeten om Sydamerika, som är både nya och värdefulla:

Horn and Rice: Latin-American trade and economics. Prentice-Hall Inc. New York 1949.

Humphreys: The evolution of modern Latin America. Clarendon Press. Oxford 1946.

Macdonald: Latin-American politics and government. Thomas Y. Cowell Company. New York 1949.

Schurz: Latin America. C. P. Dutton and Co. New York 1949.

Smith: Brazil: People and institutions. Louisiana state university press. Baton Rouge 1947.

Spiegel: The Brazilian economy. The Blakiston Company. Philadelphia 1949.

Whitaker: The United States and South America. Harvard university press. Cambridge 1948.

Jag har såvitt möjligt genomgått litteraturen om Sydamerika (politik och ekonomi) för de senaste fem åren och funnit dessa arbeten vara de bästa.



Innehåll

Tankar vid en nationalsång	9
Demokrati och diktatur i det latinska Amerika	14
Makarna Peróns diktatur	26
Brasiliansk politik efter Vargas' diktatur	48
Det undangömda rasproblemet	58
Röda och vita i Uruguay	69
Statsliv och partier i Chile	84
Sydamerika och USA	98
Böcker om Sydamerika	113

60- #30625

pol. rep.

90-

11

SYDAMERIKA har under de senaste åren kommit att spela en allt större roll i det allmänna medvetandet. Så mycket mera välkommen är den kortfattade men klarläggande analys av de politiska och sociala förhållandena i en rad sydamerikanska stater som Herbert Tingsten ger i föreliggande volym. Framställningen inleds med en översikt av de sydamerikanska republikernas stormiga förflutna vilket alltjämt gör sig påmint i olika sammanhang. Skildringen av det aktuella läget anknyter till vissa centrala företeelser bland vilka märks makarna Peróns diktatur i Argentina, den anmärkningsvärt stabila demokratin i Uruguay samt "det undangömda rasproblemet" i Brasilien, vars talrika negerbefolkning i stor utsträckning lever under de mest miserabla förhållanden. Som vanligt är Tingsten även i denna bok en lysande stilist med en sällsynt förmåga att finna elegant tillspetsade formuleringar.

BONNIERS

Pris 6: 25

